

# ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ

## ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ



ΕΚΔΟΣΗ Β'  
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

## ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

«Η ιεραρχία, η κυριαρχία κι ο σεξισμός δεν εξαφανίζονται με το «δημοκρατικό συγκεντρωτισμό», με μια «επαναστατική ηγεσία», μ'ένα «εργατικό κράτος» και με μια σχεδιασμένη οικονομία». Εκείνο που πρέπει να δημιουργήσουμε, για ν'αντικαταστήσουμε την αστική κοινωνία, δεν είναι μόνο η αταξική κοινωνία που οραματίστηκε ο σοσιαλισμός, αλλά και η μη καταπιεστική ουτοπία που οραματίστηκε ο αναρχισμός».

ΜΑΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ



**ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ**

**ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ**

**Μετάφραση: Νίκος Β. Ἀλεξίου**

**ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ  
ΤΥΠΟΣ**

**ΤΙΤΛΟΣ:** *Ίεραρχία καί Κυριαρχία*

**ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:** *Νίκος Β. Άλεξίου*

**ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ:** ΦΩΤΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΕ  
*Κεραμεικού 23, τηλ.52-45-846*

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ:** «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ» Κωλέττη 29, ΑΘΗΝΑ

## ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

© 1977 Γιά τήν Έλληνική μετάφραση έκδόσεις «ΕΡΕΥΝΑ»

## ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Ἡ ἐμπορευματική μας κοινωνία, περισσότερο ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη κοινωνία στὴν ἱστορία, ἔχει καθηλώσει τὴν ἀνθρώπινη κατάσταση μέσα στὴ σφαῖρα τῆς οἰκονομίας κι ἔχει γεννήσει συνακόλουθα μιά φοβερὴ ἰδεολογικὴ δομὴ πού βασίζεται πάνω στὴν ἰδιοκτησία, τὴν ἐργασία, τὴν ἀγορὰ καὶ τὴν κοινωνικὴ κατανομὴ τῶν πόρων. Ἀκόμα κι ὁ πιὸ βαθύτερος ψυχολογικὸς μας μηχανισμὸς τῆς ἐνοχῆς, τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀπάρνησης – ἓνας μηχανισμὸς πού εἶναι φανερό ὅτι δὲν εἶναι μοναδικὸς μέσα στὴν ψυχὴ πού πλάθεται ἀπ' τὴν ἀστική κοινωνία – δανεῖζεται τὸ ἐννοιολογικὸ του πλαίσιο καὶ τὴν ὀρολογία του ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ θεωρία. Ἡ χρῆση τοῦ ὄρου «ὑπερκαταστολή» ἀπ' τὸ Μαρκοῦζε, μὲ τὴ φανερὴ τῆς συγγένεια μὲ τὴ Μαρξιανὴ κατηγορία τῆς «ὑπεραξίας», ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἓνα πιὸ ἐκλεπτισμένον ἀντίστοιχο λέξεων, ὅπως «ἐπένδυση» ἢ «ἀγορὰ», ὄροι μὲ τοὺς ὁποίους ἐκφράζουμε τὴν «κατανομὴ» τῶν αἰσθημάτων μας καὶ τὴν εὐαίσθησία μας ἀπέναντι σὲ ἀντίθετες ἰδέες. Εἴμαστε ἓνας λαὸς πού «ἐπενδύει» τὰ αἰσθηματά του· «ἀγοράζουμε» ἢ δὲν «ἀγοράζουμε» ὀρισμένες ἀπόψεις. Ἡ συμβατικὴ σχέση μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀστικὴ ἰδεολογία ἀποκτίνει ὑπόσταση σὰν ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἡ οὐσία τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, παγιδεύει τὴ σκέψη μας μέσα σ' ἓνα δίκτυο ἰσοδυναμιῶν κι «ἀγοροπωλησιῶν», πού φθάνει στὴν ἰδεολογικὴ του τελειότητα στὴ θεωρία τῆς μίμησης τῶν κομποῦτερ κι ἀκόμα καὶ σὲ οὐτοπικά ὁράματα ὅπως ἡ ἀντίληψη τοῦ Προυντόν γιὰ μιά μουτουελιστικὴ κοινωνία. Συνακόλουθα, ὅταν σκεπτόμαστε τὴ θέση μας σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους, εἴμαστε ὅλοι ὑπερβολικὰ προετοιμασμένοι γιὰ νὰ τὴ μεταφράσουμε μὲ ταξικούς καὶ ὕλικὰ ἐκμεταλλευτικούς ὄρους. Δὲν εἴμαστε ἀπλῶς ντροπιασμένοι «διανοούμενοι», ἀλλὰ «μεσσαστοί» διανοούμενοι τοῦ κλώτσου καὶ τοῦ μπάτσου κι ὄχι μόνο εἴμαστε παγιδευμένοι σ' ἓνα σύμπλεγμα προνομίων, ἀλλὰ καὶ συνάμα σ' ἓνα σύμπλεγμα ἐκμετάλλευσης.

*«Ἡ ἱεραρχία, ἡ κυριαρχία κι ὁ σεξισμὸς δὲν ἐξαφανίζονται μὲ τὸ «δημοκρατικὸ συγκεντρωτισμὸ», μὲ μιά «ἐπαναστατικὴ ἡγεσία», μ' ἓνα «ἐργατικὸ κράτος» καὶ μὲ μιά «σχεδιασμένη οἰκονομία». Ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ δημιουργήσουμε, γιὰ ν' ἀντικαταστήσουμε τὴν ἀστική κοινωνία, δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀταξικὴ κοινωνία πού δραματίστηκε ὁ σοσιαλισμὸς, ἀλλὰ κι ἡ μὴ καταπιεστικὴ οὐτοπία πού δραματίστηκε ὁ ἀναρχισμὸς».*

ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ

Έχω εξετάσει άλλοι τό βαθμό στον οποίο αυτή ή κατά-  
σταση του οικονομικού υποβιβασμού παρουσιάζει τήν αν-  
θρώπινη εμπειρία και δραστηριότητα μ' ένα μερικό, αν και  
τονισμένο, τρόπο. Δέν υπάρχει στην κοινωνία καμιά οικονο-  
μική υποδομή πού νά ναι εύάλωτη απ' τήν πολιτιστική, πολι-  
τική και ψυχολογική ανάλυση. Τό ότι αυτή ή προσέγγιση έχει  
τά πλεονεκτήματά της είναι κάτι πού δέ θά τό αρνιόμουναι:  
όπως οργανώνεται στή θεωρία του Μάρξ, ατενίζει πίσω απ'  
τίς ιδεολογικές συνθήκες του καπιταλισμού τόν κόσμο της  
οικονομίας, πού έχει αποκτήσει ένα τόσο έντονο ρόλο στή  
σύγχρονη κοινωνική ζωή. Τό αντικειμενοποιημένο άτομο – ό  
«ελεύθερος επιχειρηματίας» της οικονομικής θεωρίας, ό  
«ελεύθερος πολίτης» της νομικής επιστήμης – βγαίνει απ'  
τή σύγχυση κι αποκτάει τήν κοινωνική του ή κοινωνική της  
θέση μέσα σέ μιά έσωτερικά διχασμένη κοινωνία, πού βασί-  
ζεται σέ αντιμαχόμενα ταξικά συμφέροντα και καταπιεστι-  
κές σχέσεις. Τό φυσικό δικαίωμα, πού ή σκέψη του Διαφωτι-  
σμού κατέστησε αιώνιο σά μιά αναλλοίωτη υπερκοινωνική  
δύναμη και τά αίτήματα της λογικής, αποκαλύπτονται σάν ή  
όργανική λογική της σύγχρονης βιομηχανίας, του έγωϊστι-  
κού συμφέροντος και της αυτοσυντήρησης στό χώρο της  
αγοράς.

Αλλά όσο πολύτιμες κι αν είναι αυτές οι σκέψεις για τήν  
απομυθοποίηση της ιδεολογίας του Διαφωτισμού, καταπι-  
νουν μιά πιο βασική ανθρώπινη κατάσταση, πού συνενώνει  
όλες τις ταξικές κι υλικά εκμεταλλευτικές κοινωνίες και  
γίνονται έτσι καθεαυτές μιά πηγή απομυθοποίησης. Ακόμα  
πιο θεμελιακές για τις ταξικές κι υλικά εκμεταλλευτικές  
σχέσεις, είναι εκείνοι οι τρόποι επιβολής πού μπορούν να  
συγκεντρωθούν καλύτερα κάτω από τήν πλατύτερη έπικε-  
φαλίδα της ιεραρχίας και της κυριαρχίας. Γιατί εδώ, ή ιστο-  
ρία διατηρεί όχι μόνο τόν πυρήνα της προϊστορίας, απ' τόν  
όποιο επιδίωκε να μάς απελευθερώσει ή θεωρία του Μάρξ  
μέ μιά υπέρτατη πράξη ταξικής συνείδησης, αλλά ανασυντί-  
θεται σά «φυσικό δικαίωμα» στην πιο άταβιστική του μορφή.

Η άστική αντίληψη για τήν «ελευθερία των εύκαιριών» δια-  
ποτιζεται από τή διστακτικότητα και τή σκληρότητα των  
«εύκαιριών», τήν ελεύθερη ζώνη του «άρπαξε ότι μπορείς ν'  
άρπάξεις».

Η πιθανότητα, ή τύχη κι οι άτυχίες των «εύκαιριών»  
αποτελούν τήν πιο ώμη βασιλεία της ζωϊκότητας, όχι τήν πιο  
έκλεπτισμένη της ανθρωπότητας, τις έπιπτώσεις της φυσι-  
κής επιλογής. Η ανθρώπινη κοινωνία, όμως, ένορατικά ή  
άνολοκλήρωτα, σήμαινε τήν άπάλυση αυτής της ζωϊκής  
διάστασης, τόν έκμηδενισμό του αντίκτυπου της εύκαιρίας,  
της τύχης και του άπρόβλεπτου γεγονότος. Η ελληνική  
αντίληψη της μοίρας δέν ένσωματώνει τόσο ένα αίσθημα  
ύποταγής μπροστά στο άμείλικτο πεπρωμένο, όσο μιά άπο-  
λυτρωτική έλπίδα ότι επικρατούσε στον κόσμο ή τάξη, μιά  
τάξη πού πρόσφερε σαφήνεια στην ανθρώπινη μοίρα. Έδώ  
ξεπρόβαλλε πραγματικά ένα αίσθημα αυτο-άναγνώρισης  
του έαυτου, πού δέν καταποντίστηκε όλοτελα απ' τήν κο-  
σμική άδιαφορία κι εδώ, επίσης, μιά αντίθεση του κοινωνι-  
κού στο φυσικό, της πρόβλεψης στο άπρόβλεπτο, της λογι-  
κότητας στην έλλειψη σκοπού. Μέσα απ' αυτή τήν έλπίδα  
ήταν πού ή επιστήμη διαμόρφωσε τήν αντίληψη της για τό  
νόμο, ό Γερμανικός ιδεαλισμός τήν αντίληψη του για τήν  
ύπερβατική λογική και τό Πνεύμα, ό Μάρξ τις θεωρίες του  
για τήν ιστορία. Η ιδεολογική άπάτη της άστικής ιδεολογίας  
βρίσκεται στο ότι ή άμείλικτη νοοτροπία της για τις «εύκαι-  
ρίες», στολίστηκε μέ τά άπελευθερωτικά ρούχα της έλευ-  
θερίας. Ο έφιάλτης στην αντίληψη του Διαφωτισμού για τό  
φυσικό δικαίωμα είναι αυτή ή άταβιστική προέκταση της  
φύσης σέ δικαίωμα, μιά φύση πού έχει μεταφερθεί απ' τή  
ζούγκλα στο χώρο της αγοράς και στον τρόπο ένεργείας  
της σάν παραγωγή για τήν παραγωγή.

Μ' αυτή τήν έννοια, ό κοινωνικός Δαρβινισμός έχει  
προηγηθεί πολύ του Δαρβίνου. Η κοινωνική έξουσία έπι-  
στρέφει στή φύση – ή τουλάχιστον στην άστική αντίληψη για  
τή φύση – τιμωρώντας τήν ήλικία, τή σεξουαλικότητα, τή



φυλή, τήν καταγωγή και τή φυσική αδυναμία. Δέν είναι όμως πιά αρκετό νά ἐπεξεργαζόμεσθε τή διαλεκτική, τήν ὁποία τόσο θαυμάσια ἐπεξεργάστηκαν ὁ Χορκχάιμερ κι ὁ Ἄντόρνο, πού συνδέει τή θεωρία τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων τοῦ Διαφωτισμοῦ καί τοῦ φιλελευθερισμοῦ μέ τόν ἀταβιστικό «φυσιοκρατισμό» τοῦ φασισμού. Τό κριτικό πνεῦμα τοῦ καιροῦ μας πρέπει νά προχωρήσει ἀκόμα παραπέρα. Ἀκόμα κι ἡ ἰσότητα τῶν ἄνισων, πού ἀντιπαραθέτει ὁ ἀντιεξουσιαστικός κομμουνισμός στήν ἀστική ἀνισότητα τῶν ἴσων – μιά ἀρχή πού ὑποτάσσεται στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐξάρτησης καί τῶν διαφορῶν στίς ἀτομικές ἰκανότητες – διατηρεῖ τό στίγμα μιάς ἱεραρχικῆς νοοτροπίας. Ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τῆς ἰσότητας, στήν ὁποία ἀφιέρωσαν τόσο μεγάλη προσοχή ὁ Χορκχάιμερ κι ὁ Ἄντόρνο, ἀφομοιώνεται σάν ἀπελευθερωτικός κανόνας στή διανομή τῶν κοινωνικῶν δικαιωμάτων καί τῶν ὑλικῶν πόρων. Ἡ λέξη «ἴσος» κι ἡ ἀντίθετή τῆς «ἄνισος», εἶναι ἐκεῖνες πού πρέπει νά μποῦν κάτω ἀπό θεωρητικό κοσκίνισμα, ἄν πρόκειται ν' ἀπελευθερωθοῦμε ἀπ' ὅλες τίς ἐκφάνσεις τῆς ἐξουσίας, τίς θεσμοποιημένες μορφές πού ὑποτάσσουν τόν ἕνα ἄνθρωπο στήν κυριαρχία τοῦ ἄλλου καί ρυθμίζουν τήν ἴδια ἀκριβῶς τή θίωση τῆς ἐμπειρίας σύμφωνα μέ ἱεραρχικές γραμμές. Σέ τελευταία ἀνάλυση, δέ θά ἐκτοπίσουμε τήν ἀνισότητα ἀπ' τήν κοινωνία ἄν δέν ἐκτοπίσουμε τήν ἰσότητα ἀπ' τή σκέψη.

Ζοῦμε κάτω ἀπό μιά ἐννοιολογική τυραννία πού προϋποθέτει πάντα ὅτι δέν ἔχει ἀκόμα ἐξηγηθεῖ κι ἀναγνωρίζει ὅτι δέν ἔχει ἀκόμα δημιουργηθεῖ. Ἡ ἐξουσία τῆς λογικῆς, ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη, εἶναι μιά μορφή ἐξουσίας κι ἀκόμα περισσότερο ἀπ' αὐτή, ἡ ἐξουσία τῶν λέξεων. Οἱ λέξεις «ἱεραρχία» καί «κυριαρχία» ἰδιαίτερα, πού ὑπονοοῦν τήν ἔννοια τῆς ὑποταγῆς, εἶναι κι οἱ ἴδιες ὑποταγμένες λέξεις μέ τήν ἔννοια ὅτι ἡ ἴδια τους ἡ πανταχοῦ παρουσία ἀποτελεῖ ἕνα προϊόν τῆς ἀστικῆς ἀντικειμενοποίησης. Ἄν χρησιμοποιηθοῦν ἀπό κοινού, προεκτεινόμενες σ' ὀλόκληρο τόν κόσμο τῆς φύσης καί τῆς κοινωνίας, προσφέρουν τά μέσα

γιά τή διάλυση τῆς κοινωνίας καί τή μετατροπή τῆς σέ φύση καί γιά τήν ἐπικύρωση τοῦ ἀταβιστικοῦ «φυσιοκρατισμοῦ» τῶν σημερινῶν ἐθνολογικῶν θεωριῶν τῆς παγκόσμιας κυριαρχίας. Ἄν πρόκειται ν' ἀπελευθερωθοῦν αὐτές οἱ λέξεις – κι ἀκόμα περισσότερο, γιά ν' ἀπελευθερωθοῦμε ἀπ' τίς συνθήκες πού συνηθίζουν νά ὑπονοοῦν – πρέπει ν' ἀρχίσουμε νά τοῦς προσδίδουμε ἕνα αὐστηρότερο κοινωνικό καί θεσμικό περιεχόμενο ἀπ' ὅτι ἔχουν σήμερα.

Ἡ «ἱεραρχία» κι ἡ «κυριαρχία», μέ τήν ἔννοια πού ἐπικρατοῦν στή σύγχρονη κοινωνία, δέν ὑπάρχουν στό φυσικό κόσμο – παρόλο πού, μ' ἕνα ὀρισμένο βαθμό δικαιολόγησης, μπορεῖ κανεῖς νά κάνει παραλληλισμούς πού πιθανόν νά πρόσφεραν τήν πρώτη ὕλη γιά τήν ἀνθρώπινη ἐπιθετικότητα. Αὐτό ἰσοδυναμεῖ μέ τό νά ποῦμε ὅτι, ἄν σάν ἀνθρώπινα ὄντα εἴμαστε ἐπίσης καί ζῶα, εἶναι ἐξίσου ἀληθινό ὅτι τά ζῶα δέν εἶναι ἀνθρώπινα ὄντα. Στό μέτρο πού μιά ζωϊκή κοινότητα ἀποκτάει μιά δομή σύμφωνα μέ τίς μορφές τῆς ὑπεροχῆς στίς σεξουαλικές σχέσεις καί στήν προσιτότητα τῆς τροφῆς, ἡ «ἱεραρχία» κι ἡ «κυριαρχία» ποικίλουν σ' ἕνα διαφορετικό βαθμό, ἀπ' τήν ἀπλή ἐπιθετικότητα τοῦ ἀτόμου (μιά θετική ἀξία γιά τήν ἐπιβίωση τοῦ ἀτόμου) ὡς τήν προστασία τῆς κοινότητας (μιά θετική ἀξία γιά τήν ἐπιβίωση τῆς ὁμάδας). Πραγματικά, καθῶς ἡ τελευταία γίνεται ὅλο καί πιό σημαντική ἀπ' τήν πρηγούμενη, καθῶς ἡ φυλογενετική γίνεται πιό σημαντική ἀπ' ὅτι ἡ ὄντογενετική, θά προωθοῦσα τήν ἄποψη ὅτι ὁ σιωπηρός «ἐγωϊσμός» πού ἀνακαλύπτουμε στήν «ἱεραρχία» τῶν ζώων, παραχωρεῖ τή θέσή του σέ ἰδιότητες πού ἀποδίδουμε στήν κηδεμονία. Ὑπάρχει μιά θεμελιακή διαφορά ἀνάμεσα στήν τάξη τῶν πουλερικῶν, ἡ ὁποία συνεπάγεται κάτι παραπάνω ἀπ' τήν ἐπιβίωση τοῦ ἰσχυρότερου καί τοῦ πιό ἐπιθετικοῦ καί στήν «ἱεραρχία» ἀνάμεσα σέ μιά ὁμάδα πιθήκων, ἡ ὁποία σχηματίζει τή δομή γιά μιά συντονιζόμενη, ἀπό κοινού προστατευόμενη ὄντοτητα. Στό βαθμό πού ἡ ἱεραρχία ὑπάρχει πραγματικά μέσα στό ζωϊκό κόσμο, φαίνεται νά ἐξελισσεται, ἀπ' τήν ἐπιβίωση τοῦ ἀτό-

μου στην επιβίωση της ομάδας, απ' τό ατομικό στό κοινωνικό καί διαδίδεται σ' ένα αύξανόμενο βαθμό ανάμεσα στους άνθρωποιδεις πιθήκους. Στην πραγματικότητα, ή έξάρτηση ανάμεσα στά άτομα πού ύπάρχει σ' αυτό τό γεννώμενο κοινωνικό επίπεδο, συνίσταται πρωταρχικά στην έξάρτηση τών μικρών απ' τή μητέρα – πού σχηματίζει τή βασική κοινωνική μονάδα ανάμεσα σ' όλους τούς άνθρωποιδεις πιθήκους – καί κατά δεύτερο λόγο, στην έξάρτηση καί τών δύο γιά προστασία απ' τούς ενήλικους άρσενικούς. Έκτός απ' τήν ίκανοποίηση τών σεξουαλικών αναγκών, ή ροή τής σύμπραξης συγκλίνει στό άρσενικό· οι σχέσεις δέν είναι άμοιβαίες ή συμμετρικές.

Μέ τήν ανθρώπινη κοινωνία, ιδιαίτερα στίς πρώτες φάσεις της, αυτή ή εικόνα αλλάζει θεμελιακά. Ή εργασιική διαδικασία ένώνει καί τά δύο φύλα σέ μιά σχέση άλληλεξάρτησης· πραγματικά, όροθετεί τις σφαίρες τους μέ θαυμαστό σφρίγος, σύμφωνα μ' ένα αύστηρό σεξουαλικό καταμερισμό τής εργασίας. Στην πραγματικότητα, στίς περισσότερες πρωτόγονες κοινότητες, ή γυναίκα είναι εκείνη πού προμηθεύει τή μεγαλύτερη ποσότητα τροφής στην πορεία τών δραστηριοτήτων τής συλλογής τροφής. Ή εργασία της είναι έκτατική, ενώ ή εργασία του άντρα έντατική. Ή σημασία αυτού του καταμερισμού – κι ή άλληλεξάρτηση πού συνεπάγεται – δύσκολα μπορεί νά ύποτιμηθεί. Λιγότερο εύκίνητη απ' ότι ο άρσενικός, ή γυναίκα καταλαμβάνει τήν οικιακή σφαίρα κι ο άντρας τήν κοινοτική. Ρυθμίζει τις ύλικές συνθήκες τής ζωής καί τήν αναπαραγωγή στην όποία ο άντρας άπλώς συμμετέχει· ο τελευταίος, μέ τή σειρά του, έφοδιάζει αυτή τή σφαίρα μέ τό κυνήγι του, μιά λειτουργία πού άποτελεί συνέπεια τής μεγαλύτερης εύκινησίας καί δύναμής του καί περιφρουρεί τήν κοινότητα σά σύνολο. Στη σφαίρα του άνήκει τό κυνήγι, ή θρησκευτική τελετουργία κι ο πόλεμος· στή δική της, ή διατήρηση κι ή αναπαραγωγή τής ζωής.

Τό βασικό χαρακτηριστικό τής κοινωνικής ζωής σ' αυτό

τό επίπεδο είναι ή ύπεροχή τής γυναικείας σφαίρας. Ή πολιτική κοινωνία στηρίζεται άμεσα στην οικιακή κοινωνία. Μιλώντας άντικειμενικά, ή κοινωνία σά σύνολο είναι μητροκεντρική κι όχι τυχαία, ο συμβολισμός της περιστρέφεται γύρω από δυνάμεις πού συσχετίζονται μέ τή γυναίκα. Ο Λεβύ Στρως μάς παραπλανά όταν ύποστηρίζει ότι ή πατριαρχία δέν έχει κανένα αντίστοιχό της στή μητριαρχία, γιατί ή ίδια άκριβώς ή ούσία αυτού του μητροκεντρικού κόσμου είναι ότι φθείρει τήν κυριαρχία σά τέτοια. Μέσα σ' ένα χώρο πού δέν έχει διαμορφωθεί ή κυριαρχία, καί πού πολύ περισσότερο δέν έχει καθοριστεί, οι πολώσεις στίς όποιες ή στρουχτουραλιστική άνθρωπολογία δίνει μιά τέτοια έμφαση είναι άπλώς άσήμαντες. "Αν πρέπει ν' αναζητήσουμε πολώσεις, δέν ύπάρχουν ανάμεσα στην πατριαρχία καί τή μητριαρχία – σέ μιά μορφή κυριαρχίας καί σέ μιά άλλη – αλλά ανάμεσα στην κυριαρχία καί τήν άναρχία, ανάμεσα στην παρουσία καί στην άπουσία τής κυριαρχίας.

Συνακόλουθα, πρέπει νά προσπαθήσουμε νά δραματίστούμε μιά κοινωνία στην όποία δέν έχει ακόμα έδραιωθεί ή έξουσία ανθρώπου πάνω σέ άνθρωπο, στην όποία μιά μορφοποιημένη αντίληψη ενός τρόπου κοινωνικότητας έχει εξαφανίσει τόν αντίκτυπο τής ζωικής «ιεραρχίας» καί «κυριαρχίας». Έδώ, ή σχέση, μητέρας – παιδιού, όπως εκφράζεται στό δεσμό τής αίματοσυγγένειας, δημιουργεί τήν ανατομία ακόμα καί τής πολιτικής κοινωνίας. Είναι άσυνήθιστο, κατά τή γνώμη μου, τό πόσο εύκολα παραγνωρίζουμε τό ίδιο άκριβώς τό γεγονός τής μητρογραμμικής αίματοσυγγένειας. Τό ότι οι άντρες ανακαλύπτουν τούς ίδιους τους τούς γενεαλογικούς δεσμούς, ο ένας μέ τόν άλλο, στην προέλευσή τους από μιά κοινή μήτρα· τό ότι ή πιό άρχέγονη κοινωνική τους έννοια είναι τό αίμα καί μάλιστα τό αίμα τής προγονικής μητέρας μάλλον, παρά του φρεσκοσκοτωμένου θηράματος – αυτός ο πρόδρομος τής συνειδητής κοινωνικοποίησης είναι πιό άρχέτυπος απ' ότι όποιοσδήποτε δομικές διαστροφές πού επιβλήθηκαν σταδιακά επάνω του. Γι-



ατί ή ίδια άκριθώς ή ούσία αύτης τής συνένωσης άποκαλύπτει τή σχέση τής μητρικής άνατροφής, τίς στοργικές φροντίδες πού άποκαλύπτουν τήν πιό κεντρική ούσία τής άύθεντικής κοινωνικοποίησης – μιá άνιδιοτελή άγάπη πού διαμόρφωσε κι άναζωογόνησε τήν κοινωνία, πολύ πριν ή άνθρωπότητα άρχίσει νά μπλέκεται μέσα στις ίσοτιμίες τών δικαιωμάτων και τών καθηκόντων.

## **ΑΝΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ**

## ΑΝΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Ένα γράμμα στην Άριστερά

Υπάρχει ένας πανάρχαιος μύθος ότι οι αναρχικοί δέν πιστεύουν στην οργάνωση σά μέσο προώθησης τής επαναστατικής δραστηριότητας. Αύτός ό μύθος ανακινήθηκε άπ' τή βάση του άπ' τό Μαρκούζε, σέ μία συνέντευξη πού έδωσε στό «Έξπρές» έδω καί λίγους μήνες κι επαναλήφθηκε ξανά άπ' τόν Χιού Νιούτον (Σ.τ.Μ. ήγέτης τών Μαύρων Πανθήρων) στό άρθρο του, «Υπερασπίζοντας τήν Αυτόάμυνα», πού οι Σημειώσεις τής Νέας Άριστεράς άποφάσισαν νά ξαναδημοσιεύσουν, στην πρόσφατη έκδοσή τους για τό Έθνικό Συνέδριο.

Τό νά ύποστηρίξουμε τό πρόβλημα τής «οργάνωσης» ενάντια στή «μή οργάνωση» είναι γελοίο· αυτό τό θέμα δέν άμφισθητήθηκε ποτέ άπό τούς σοβαρούς αναρχικούς έκτός ίσως άπό κείνους τούς μοναχικούς «άτομικιστές», τών όποιων ή ιδεολογία είναι ριζωμένη περισσότερο σέ μία άκραία παραλλαγή του κλασσικού φιλελευθερισμού παρά στην άναρχία. Ναι, οι αναρχικοί πιστεύουν στην οργάνωση – στην έθνική οργάνωση καί στή διεθνή οργάνωση. Οι αναρχικές οργανώσεις κυμαίνονταν άπό χαλαρές, πολύ άποκεντρωμένες, ομάδες μέχρι «πρωτοποριακά» κινήματα πολλών χιλιάδων, όπως ή Ισπανική FAI, πού λειτουργούσε μ' ένα πολύ συντονισμένο τρόπο.

Τό πραγματικό πρόβλημα πού τίθεται δέν είναι ή αντίθεση οργάνωσης καί μή οργάνωσης, αλλά μάλλον ποιά είδος οργάνωσης. Έκείνο πού έχουν κοινό τά διάφορα είδη αναρχικών οργανώσεων είναι ότι αναπτύσσονται οργανικά άπό κάτω, δέν κατασκευάζονται άπό πάνω. Είναι κοινωνικά κινήματα, πού συνδυάζουν ένα δημιουργικό επαναστατικό τρόπο ζωής μέ μία δημιουργική επαναστατική θεωρία, όχι πολιτικά κόμματα τών όποιων ό τρόπος ζωής δέν ξεχωρίζει άπ' τό άστικό περιβάλλον πού τόν περιβάλλει καί τών όποιων ή ιδεολογία περιορίζεται σέ «επαληθευμένα προγράμμα-

*«Η τραγωδία του σοσιαλιστικού κινήματος είναι ότι αντί-τάσσει τήν οργάνωση στον αυθορμητισμό καί προσπαθεί ν' άφομοιώσει τήν κοινωνική διαδικασία μέσα στον πολιτικό κι οργανωτικό μηχανισμό».*

**ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ**

τα». Προσπαθούν ν' αντικατοπτρίσουν, όσο είναι ανθρώπινα δυνατό, τήν απελευθερωμένη κοινωνία πού επιδιώκουν νά πραγματοποιήσουν, ὄχι ν' αντιγράψουν δουλικά τό κυρίαρχο ιεραρχικό, ταξικό κι ἐξουσιαστικό σύστημα. Οικοδομούνται γύρω ἀπό στενά συνδεδεμένες ομάδες ἀπό ἀδελφούς κι ἀδελφές, τῶν ὁποίων ἡ ἱκανότητα νά δράσουν ἀπό κοινού βασίζεται στήν πρωτοβουλία, στήν ἐλεύθερη διαμόρφωση τῶν πεποιθήσεων καί στή βαθιά προσωπική ἀνάμιξη καί δέν ἀποτελοῦν ἕνα γραφειοκρατικό μηχανισμό, πού τρέφεται ἀπό πειθήνια μέλη καί χειραγωγεῖται ἀπ' τήν κορυφή ἀπό μιά χούφτα παντογνώστες «ἡγέτες».

Δέν ξέρω ποιοί εἶναι ἐκεῖνοι μέ τούς ὁποίους διαφωνεῖ ὁ Χιού, ὅταν μιλάει γιά «ἀναρχικούς» οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι τό μόνο πού πρέπει νά κάνουν εἶναι «νά ἐκφράζουν ἀπλῶς τήν προσωπική τους γνώμη» γιά νά πετύχουν τήν ἐγκαθίδρυση τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Τίμοθι Λήρυ; Ὁ Ἄλλεν Γκίνζμπεργκ; Οἱ Μπήτλς; Ὁχι βέβαια οἱ ἐπαναστάτες ἀναρχοκομμουνιστές πού ξέρω – καί ξέρω ἕνα μεγάλο κι ἀρκετά ἀντιπροσωπευτικό ἀριθμό. Οὔτε ἔχω ξεκαθαρίσει ἀπό πού πῆρε τά στοιχεῖα του ὁ Χιού γιά τήν ἐξέγερση τοῦ Μάη – Ἰούνη στή Γαλλία. Τό «Κομμουνιστικό Κόμμα καί τά ἄλλα προοδευτικά (!) κόμματα» τῆς Γαλλικῆς «Ἀριστερᾶς», ὄχι μόνο «ἔμειναν πίσω ἀπ' τό λαό», ὅπως φαίνεται νά πιστεύει ὁ Χιού, ἀλλά αὐτές οἱ «πειθαρχημένες» καί «συγκεντρωτικές» ὀργανώσεις προσπάθησαν μέ κάθε τρόπο νά παρεμποδίσουν τήν ἐπανάσταση καί νά τήν ὀπισθοδρομήσουν, διοχετεύοντάς την στά παραδοσιακά κοινοβουλευτικά κανάλια. Ἀκόμα κι ἡ «πειθαρχημένη» καί «συγκεντρωτική» FER κι οἱ Μασοϊκές ομάδες, ἀντιτίθονταν στούς ἐπαναστάτες φοιτητές σάν «ὑπερarisτερούς», «τυχοδιώκτες» καί «ρομαντικούς», ἀπ' τήν πρώτη κιόλας σύγκρουση στούς δρόμους, τό Μάη. Χαρακτηριστικά, οἱ περισσότερες ἀπ' τίς «πειθαρχημένες» καί «συγκεντρωτικές» ὀργανώσεις τῆς Γαλλικῆς «Ἀριστερᾶς», εἴτε ἔμειναν σκανδαλωδῶς πίσω ἀπ' τά γεγονότα ἢ, στήν περίπτωση τοῦ «Κόμμουνιστικοῦ Κόμματος καί

τῶν ἄλλων προοδευτικῶν κομμάτων», ξεπούλησαν ξεδιάντροπα στό σύστημα τούς φοιτητές καί τούς ἐργάτες.

Βρίσκω πολύ περίεργο τό ὅτι ἐνῶ ὁ Χιού κατηγορεῖ τά Γαλλικά Σταλινικά στουρνάρια ὅτι ἀπλῶς «ἔμειναν πίσω ἀπ' τό λαό», ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ἀναρχικοί κι ὁ Κόν Μπεντίτ ἦταν ὑπεύθυνοι γιά τό ὅτι ὁ λαός «ἀναγκάστηκε νά στραφεῖ πίσω στόν Ντέ Γκῶλ». Ἐπισκέφθηκα τή Γαλλία λίγο μετά τήν ἐξέγερση τοῦ Μάη – Ἰούνη καί μπορῶ νά ἀποδείξω δίχως τήν παραμικρή δυσκολία, πόσο ἀποφασιστικά προσπάθησαν ὁ Ντανιέλ Κόν Μπεντίτ, τό Κίνημα 22 Μάρτη κι οἱ ἀναρχικοί, ν' ἀναπτύξουν τίς συνελεύσεις καί τίς ἐπιτροπές δράσης σ' ἕνα «δομικό πρόγραμμα» (πραγματικά, αὐτό προχώρησε πέρα ἀπό ἕνα ἀπλό «πρόγραμμα») γιά τήν ἀντικατάσταση τῆς κυβέρνησης τοῦ Ντέ Γκῶλ. Θά μπορούσα νά δείξω πολύ καθαρά ὅτι προσπάθησαν νά κάνουν τούς ἐργάτες νά συνεχίσουν τήν κατάληψη τῶν ἐργοστασίων καί νά παγιώσουν ἄμεσες οικονομικές ἐπαφές μέ τούς ἀγρότες: κοντολογίς, πῶς προσπάθησαν ν' ἀντικαταστήσουν τή Γαλλική πολιτική κι οικονομική δομή μέ δημιουργικές, ἐφαρμόσιμες ἐπαναστατικές μορφές. Ἐπιδιώκοντας αὐτό, συνάντησαν συνεχῆ ἐμπόδια ἀπ' τά «πειθαρχημένα», «συγκεντρωτικά» κόμματα τῆς Γαλλικῆς «Ἀριστερᾶς», συμπεριλαμβανόμενου κι ἐνός ἀριθμοῦ Τροτσκιστικῶν καί Μασοϊκῶν αἱρέσεων.

Ἐπάρχει ἀκόμα ἕνας ἄλλος μύθος πού χρειάζεται νά ἐξερευνηθεῖ – ὁ μύθος ὅτι οἱ κοινωνικές ἐπαναστάσεις γίνονται ἀπό ἰσχυρά πειθαρχημένους πυρήνες, πού καθοδηγοῦνται ἀπό μιά ὑπερβολικά συγκεντρωτική ἡγεσία. Ὅλες οἱ μεγάλες κοινωνικές ἐπαναστάσεις εἶναι ἔργο βαθιά ριζωμένων ἱστορικῶν δυνάμεων κι ἀντιφάσεων, στίς ὁποῖες ὁ ἐπαναστάτης κι ἡ ὀργάνωσή του συνεισφέρουν πολύ λίγα, ἐνῶ στίς περισσότερες περιπτώσεις ξεσπᾶνε αὐθόρμητα. Τά «δοξασμένο κόμμα» μένει συνήθως πίσω ἀπ' αὐτά τά γεγονότα – κι ἂν ἡ ἐξέγερση κατορθώσει νά πετύχει, ἐπεμβαίνει γιά νά διατάξει, νά χειραγωγήσει καί σχεδόν πάντα νά τή διαστρεβλώσει. Τότε εἶναι πού ἡ ἐπανάσταση φθάνει στήν

πραγματική περίοδο των κρίσεων· μήπως τό «δοξασμένο κόμμα» θ' αναδημιουργήσει ένα άλλο σύστημα ιεραρχίας, κυριαρχίας κι εξουσίας μέσα στά πλαίσια της Ιερής του αποστολής νά «προστατέψει τήν επανάσταση», ή θά διαλυθεί μέσα στήν επανάσταση, ακολουθώντας τή διάλυση της ιεραρχίας, της κυριαρχίας καί της εξουσίας σάν τέτοιων; Ἄν μιά επαναστατική ὀργάνωση δέν εἶναι δομημένη γιά νά διαλυθεῖ μέσα στίς λαϊκές μορφές πού δημιουργεῖ ἡ επανάσταση, μόλις ὀλοκληρωθεῖ ἡ λειτουργία της σάν καταλύτη, ἂν οἱ μορφές της δέν εἶναι παρόμοιες μέ τήν ἀντιεξουσιαστική κοινωνία πού ἐπιδιώκει νά δημιουργήσει, ἔτσι ὥστε νά μπορεῖ νά ἐξαφανιστεῖ μέσα στίς επαναστατικές φόρμες τοῦ μέλλοντος, τότε ἡ ὀργάνωση γίνεται ἕνα ὄχημα μεταφοράς τῶν φορμῶν τοῦ παρελθόντος μέσα στήν επανάσταση. Γίνεται ἕνας αὐτοδιαγωνιζόμενος ὀργανισμός, μιά κρατική μηχανή πού, ἀπέχοντας πολύ ἀπ' τό «μαρασμό», διαγωνίζεται ὅλες τίς ἀρχαϊκές συνθήκες πού ἐδραίωνουν τήν ὑπαρξή του.

Ἐπάρχει πολύ περισσότερος μύθος παρά πραγματικότητα στόν ἰσχυρισμό ὅτι ἕνα στεγανά «συγκεντρωτικό» καί «πειθαρχημένο» κόμμα προωθεῖ τήν ἐπιτυχία της επανάστασης. Οἱ Μπολσεβίκοι διχάστηκαν, διαιρέθηκαν καί σάπισαν ἀπ' τή φραξιονιστική πάλη πού κράτησε ἀπ' τόν Ὀκτώβρη τοῦ 1917 ὡς τό Μάρτη τοῦ 1921. Ἄρκετά εἰρωνικά, λίγο μόνο μετά τήν ἐκδίωξη τῶν τελευταίων στρατιῶν τῶν Λευκῶν ἀπ' τή Ρωσία, ἦταν πού κατόρθωσε ὁ Λένιν νά συγκεντροποιήσει ὀλοκληρωτικά καί νά πειθαρχήσει τό κόμμα του. Πολύ πιό πραγματικές ὑπῆρξαν οἱ ἀτέλειωτες προδοσίες πού μηχανεύτηκαν τά ἱεραρχικά, «πειθαρχημένα» κι ὑπερβολικά «συγκεντρωτικά» κόμματα της «Ἀριστερᾶς», ὅπως τά Σοσιαλδημοκρατικά καί Κομμουνιστικά κόμματα. Αὐτές οἱ προδοσίες δέν ἦταν τυχαίες. Γεννήθηκαν σχεδόν ἀμελλικτα ἀπ' τό γεγονός ὅτι κάθε ὀργάνωση (ὅσο επαναστατική κι ἂν εἶναι ἡ ρητορική της κι ὅσο καλοπροαίρετοι κι ἂν εἶναι οἱ στόχοι της), πού διαμορφώνεται δομικά μέ βάση τό ἴδιο

ἀκριβῶς τό σύστημα πού ἐπιδιώκει ν' ανατρέψει, ἀφομοιώνεται κι ὑπονομεύεται ἀπ' τίς ἀστικές σχέσεις. Ἡ φαινομενική της ἀποτελεσματικότητα γίνεται ἡ πηγή τῶν μεγαλύτερων ἀποτυχιῶν της.

Δέ μπορεῖ κανεῖς ν' ἀρνηθεῖ ὅτι ἐμφανίζονται προβλήματα πού μποροῦν νά λυθοῦν μόνο ἀπό ἐπιτροπές, μέ συντονισμό κι μ' ἕνα μεγάλο βαθμό αὐτοπειθαρχίας. Γιά τοὺς ἀναρχικούς, οἱ ἐπιτροπές πρέπει νά περιορίζονται στά πρακτικά καθήκοντα πού καθιστοῦν ἀναγκαῖα τήν ὑπαρξή τους καί πρέπει νά ἐξαφανιστοῦν μόλις ὀλοκληρωθοῦν τά καθήκοντά τους. Ὁ συντονισμός κι ἡ αὐτοπειθαρχία πρέπει νά ἐπιτευχθοῦν ἐθελοντικά, χάρη στό ὑψηλό ἠθικό καί τήν ὑψηλή πνευματική ὀλκή τοῦ επαναστάτη. Τό νά ἐπιδιώκουμε λιγότερα ἀπ' αὐτό εἶναι σά νά δεχόμαστε, σάν «επανάσταση», ἕνα ἀλόγιστο ρομπότ, ἕνα δημιούργημα ἐξουσιαστικῆς ἐπαίδευσης, ἕνα χειραγωγούμενο πράκτορα, τοῦ ὁποῦ ἡ προσωπικότητα κι ἡ νοοτροπία εἶναι ὀλότελα ξένες, στήν πραγματικότητα ἀντίθετες, μέ ὁποιαδήποτε κοινωνία πού θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ ἔστω κι ἀμυδρά σάν ἐλεύθερη.

Κανένας σοβαρός ἀναρχικός δέ θά διαφωνήσει μέ τόν ἰσχυρισμό τοῦ Χιού ἀναφορικά μέ «τήν ἀναγκαιότητα ἐξάλειψης της ἱμπεριαλιστικῆς δομῆς ἀπό ὀργανωμένες ὁμάδες». Ἄν εἶναι δυνατό θά πρέπει νά δουλέψουμε μαζί. Θά πρέπει ἐπίσης ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι στίς Ἐνωμένες Πολιτεῖες, τήν καρδιά τοῦ σημερινοῦ παγκόσμιου ἱμπεριαλισμοῦ, ὑπάρχει μιά οἰκονομία καί μιά τεχνολογία πού θά μπορούσε νά ἐξαλείψει, μέσα σέ μιά νύχτα, ὅλα τά προβλήματα πού πίστευε κάποτε ὁ Μάρξ ὅτι δικαιολογοῦσαν τήν ἀνάγκη ἑνός κράτους. Θάταν ἕνα καταστροφικό σφάλμα νά ἀντιμετωπίζουμε μιά οἰκονομία πιθανῆς ἀφθονίας καί εὐημερίας, πού λειτουργεῖ μέ βάση τήν κυβερνητική, ἀπό μιά θεωρητική θέση πού οἱ ρίζες της ἐξακολουθοῦν νά βρίσκονται σέ μιά τεχνολογική ἐποχή βασισμένη στό κάρβουνο, στίς πρωτόγονες μηχανές, σέ πολύωρη ἐργασία μόχθου καί στήν

ύλική σπάνη. Είναι πιά καιρός νά σταματήσουμε νά προσπα-  
θούμε νά μάθουμε απ' τήν Κίνα τοῦ Μάο κι απ' τήν Κούβα  
τοῦ Κάστρο καί νά δοῦμε τή θαυμάσια οἰκονομική προ-  
οπτική πού ἀνοίγεται μπροστά στά μάτια μας – καί τήν ὁποία  
μποροῦν νά ἀπολαύσουν ὅλοι – μόλις μπορέσει νά γκρεμι-  
στεῖ ὁ Ἀμερικάνικος ἀστικός κολοσσός κι ἀφιερωθοῦν οἱ  
πόροι του στήν ὑπηρεσία τῆς Ἀνθρωπότητας.

ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ  
περιοδικό "Αναρχος"

## **Η ΧΙΠΠΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ – ΜΙΑ ΑΝΑΡΧΟΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ**

## «Η ΧΙΠΠΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ» – ΜΙΑ ΑΝΑΡΧΟΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ

Ἡ «χίππικη» κουλτούρα (hip culture) – στήν πραγματικότητα ἡ φράση εἶναι νεανική κουλτούρα κι αὐτή πρόκειται νά χρησιμοποιήσω ἀπό δῶ καί πέρα – δέ χρειάζεται πραγματικά κανένα «ὑπερασπιστή»<sup>1</sup>. Σάν ἓνα στοιχειῶδες φαινόμενο, ἡ ἴδια της ἡ ὑπαρξη κι ἀνάπτυξη πρέπει τελικά ν' ἀποτελέσει τή μόνη της «ὑπεράσπιση». Ἐκεῖνο ὅμως πού χρειάζεται πραγματικά ἡ Νεανική Κουλτούρα, εἶναι μιά καλύτερη ἐρμηνεία ἀπό ὅτι ἐκεῖνη πού ἔχει ὡς τώρα δεχθεῖ – κι αὐτό θάταν ἀδύνατο νά ἐπιτευχθεῖ δίχως ν' ἀσχοληθοῦμε μέ τίς κριτικές πού ἔχει δεχθεῖ.

Οἱ ἀστικές κριτικές πρέπει ν' ἀγνοηθοῦν ἀπ' τήν ἀρχή. Γενικά, αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ κριτική παίρνει τή μορφή, εἴτε μιάς πατερναλιστικῆς ψυχανάλυσης (ἡ κλασσική εἰκόνα τῶν «ἐξεγερμένων παιδιῶν» πού σκοτώνουν τοὺς «πατεράδες» τους) ἢ ἀπλῶς μιάς ὠμῆς ἀποδοκιμασίας πού στρέφεται ἐναντία στή «θρασύτητα» τῶν νέων. Ἡ πιό σοβαρή κριτική, ἢ τουλάχιστον ἡ πιό συστηματική, προέρχεται ἀπ' τοὺς ὀρθόδοξους Μαρξιστές, οἱ ὁποῖοι παραπονοῦνται συνήθως ὅτι ἡ Νεανική Κουλτούρα δέν εἶναι ἀρκετά «ἐπαναστατική». Μέ μιά προσεκτική ἐξέταση ἡ κριτική, ἀπ' αὐτή τήν ὀπτική γωνία, περιστρέφεται γύρω ἀπ' τήν ἀντίληψη ὅτι ἡ Νεανική Κουλτούρα εἶναι «ἐλιτίστικη», «ἀστική», «παράλογη» ἔχει «τάσεις φυγῆς ἀπ' τήν πραγματικότητα» κι εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα μὴ – πολιτική.

Ἐδῶ, ἀντιμετωπίζει κανεῖς ἓνα δυσάρεστο πρόβλημα. Ἡ πολεμική μέ τοὺς ὀρθόδοξους Μαρξιστές ἐμφανίζεται συνήθως κάτω ἀπό ἓνα ὄχι σωστό φῶς – κι αὐτό ἰσχύει καί γιά τίς δύο πλευρές. Κάθε ἐπανάστατης πού ἐπιχειρεῖ νά ἐρμηνέψει τή Νεανική Κουλτούρα ἀπό μιά μὴ μαρξιστική σκοπιά, τείνει νά ἐμφανίζεται σά σαπουνόφουσκα, ἢ ἀκόμα χειρότερα (φόβος τῶν φόβων!) σάν ἓνας «μικροαστός ἡδονιστής», πού βρίσκεται πολύ μακριά ἀπ' τὰ βιωτικά προβλή-

*Μήπως ἡ ἰδεολογία τῆς Χίππικης Κουλτούρας ἀποτελεῖ τήν οὐσία τοῦ αὐτοκαθορισμοῦ, τοῦ καθολικοῦ δικαιώματος τοῦ ἀτόμου νά ἐλέγχει τήν καθημερινή του/της ζωή, τόν προάγγελο τοῦ τέλους τῆς κυριαρχίας, τοῦ ἀνταρχισμοῦ, τῆς ἱεραρχίας καί τῆς ἐξουσίας; Μήπως ἡ Χίππικη Κουλτούρα προβάλλει αἰτήματα πού δέν μποροῦν νά διευθετηθοῦν ἀπ' τό σύστημα καί θά ἐπιφέρουν ἔτσι τό τέλος τῆς καπιταλιστικῆς ἐποχῆς;*

### Ἡ

*Μήπως τό «κοίτα τήν πάρτη σου» ἀποτελεῖ τό σύνθημα τῶν ἀστῶν χίππιδων, τῶν λευκῶν πού συνεχίζουν νά κοιτάζουν τήν πάρτη τους, ὅπως ἔκαναν πάντοτε οἱ τακτοποιημένοι ὁμοιοί τους, ἐξουσιάζοντας τίς γυναῖκες, τόν Τρίτο Κόσμο καί τοὺς ἐργαζόμενους; Μήπως ἡ σημερινή ὄξυνση τῆς δυσἀρέσκειας θά κανιζαλιζαριστεῖ ἀπλῶς στή δημιουργία ἐνός μοντέρνου καταφύγιου, ναρκωτικῶν καί ρόκ, γιά τοὺς ἀπογοητευμένους κληρονόμους τῆς καπιταλιστικῆς ὑπεραφθονίας;*

ματα και τις καταπιέσεις της καθημερινής ζωής. Ο παραδοσιακός άριστος «κριτικός» της Νεανικής Κουλτούρας, με τη σειρά του, φαίνεται να ζει σε μία δική του ή δική της φανταστική πραγματικότητα, αγνοώντας όλοφάνερα τό απλό γεγονός ότι οι μακρυμάλληδες κι οι φοιτητές είναι πολύ πιο προχωρημένοι απ' τους εργάτες σ' όλα τα βασικά καθημερινά ζητήματα. Οι δύο πλευρές πολώνονται σε «αυτή... ή εκείνη» την τοποθέτηση, λές κι ή καταπίεση μπορεί να καθοριστεί με ένα μόνο απ' τους δύο τρόπους: τον πνευματικό ή τον υλικό, τον ψυχικό ή τον οικονομικό, τον άλλοτριωτικό ή τον έκμεταλλευτικό. Αυτό φυσικά, δεν είναι παρά απλά σκατά. Κι οι δύο συμβαδίζουν. Άλληλοδιαπερνιούνται σε ποικίλους βαθμούς και προσλαμβάνουν διαφορετικούς βαθμούς βαρύτητας, οι οποίοι εξαρτιούνται απ' την αντίστοιχη κατάσταση. Η κρίση της αστικής κοινωνίας είναι καθολική: δεν μπορεί πιά να στριμωχτεί μέσα στα κομψά, μικρά στεγανά που οι όρθόδοξοι μαρξιστές έχουν οικοδομήσει, εξωραΐσει και μοχθήσει για να διατηρηθούν εδώ κι ένα σχεδόν αιώνα. Όπως ξέρουν καλά οι μαύροι κι οι γυναίκες, κάθε μορφή υλικής καταπίεσης σημαδεύεται απ' την πνευματική καταπίεση και κάθε μορφή πνευματικής καταπίεσης σημαδεύεται απ' την υλική καταπίεση. Στην περίπτωση πολλών λευκών νέων, ή υλική καταπίεση μπορεί ίσως να μην έχει τόσο μεγάλη βαρύτητα όσο ή πνευματική, αλλά είναι μολοντούτο πραγματική κι ιδιαίτερα αισθητή στους πανεπιστημιακούς χώρους, όπου οι φοιτητές γίνονται αντικείμενο έπεξεργασίας ενός «εκπαιδευτικού» συστήματος που λειτουργεί όπως κι ένα εργοστάσιο.

Τό πιο έκπληκτικό πράγμα, αναφορικά με τους παραδοσιακούς Μαρξιστές, είναι ή πλέρια άνικανότητά τους να δούν πόσο τρομακτικά έχει επεκταθεί, με την ανάπτυξη του καπιταλισμού, τό πεδίο της επαναστατικής πάλης. Η Μαρξιστική όρθοδοξία εξακολουθεί να διεξάγει ή μάχη του «σοσιαλισμού»: ένα πολύ ειδικό ιστορικό πεδίο, που όροθετείται απ' την παλιά τεχνολογία κάρβουνου – χάλυβος της

Βιομηχανικής επανάστασης, τό αίτημα της «δικαιοσύνης», την εξοντωτική έκμετάλλευση των «βιομηχανικών χεριών» και μία αντίληψη για την επανάσταση στην όποια παρεμβάλλονται «μεταβατικά στάδια» (ή «προλεταριακή δικτατορία» και τό «σοσιαλιστικό κράτος») σχεδιασμένο όχι μόνο για ν' αντιμετωπίσει την άντεπανάσταση αλλά και «να άναπτύξει όσο τό δυνατό πιο γρήγορα τό σύνολο των παραγωγικών δυνάμεων», με τά λόγια των Μάρξ κι Ένγκελς. Μετά από ένα αιώνα και περισσότερο, από τότε που ό Μάρξ κι ό Ένγκελς έγραφαν αυτές τις λέξεις, ό ίδιος ό καταπιταλισμός έχει άναπτύξει «τό σύνολο των παραγωγικών δυνάμεων» σ' ένα σημείο, όπου άμφισθητείται ακόμα κι ό μόχθος, όχι μόνο ή υλική σπάνη – κι αυτές οι νέες «παραγωγικές δυνάμεις» θά μπορούσαν εύκολα να επεκταθούν στον Τρίτο Κόσμο, ακολουθώντας μία επανάσταση που θά επικρατούσε στην Άμερική και την Εύρώπη. Εκείνο που δεν μπορούν να χωνέψουν καλά οι παραδοσιακοί Μαρξιστές είναι ότι ό καπιταλισμός έχει τελικά δημιουργήσει τις υλικές προϋποθέσεις για τον κομμουνισμό (τόν άντιεξουσιαστικό κομμουνισμό, τον άναρχοκομμουνισμό) όχι τό «σοσιαλισμό», για την έλευθερία όχι για ή «δικαιοσύνη» (ή αυτό που συνηθίζεται να ονομάζεται «σοσιαλιστική δημοκρατία»).

Αυτή ή τρομακτική άλλαγή έχει επηρεάσει κατάφωρα όλα τά ζητήματα και τά κινήματα της έποχής μας. Χάρη στις έκρηκτικές εντάσεις άνάμεσα στο τί «ύπάρχει», και στο τί «μπορούσε να ύπάρχει» άνάμεσα στη δυνατότητα για μία κοινωνία που διαδέχεται την έποχή της σπάνης και στην πραγματικότητα ενός έπιβεθλημένου συστήματος σπάνης, ό καπιταλισμός κι όλες οι άξίες του φαίνονται τώρα περισσότερο παράλογες και πραγματικά, πιο τεχνητές απ' όσο όποτεδήποτε άλλοτε. Τό σύστημα φαίνεται σαν ένα τεράστιο τρελλοκομείο – όχι τόσο πολύ επειδή μία μυστικιστική ενόραση κάνει τά κοινωνικά του χαρακτηριστικά άφόρητα, αλλά επειδή αυτά γίνονται άφόρητα στο φώς των νέων δυνατοτήτων. Άπ' αυτό προέρχεται τό άσυνήθιστο γεγονός



ὅτι πολλά κοινωνικά χαρακτηριστικά τοῦ συστήματος, τὰ ὁποῖα «ὑπομένονταν» παθητικά ἐδῶ καί 2 ἢ 3 μόνο δεκαετίες, γίνονται σήμερα ὀλότελα ἀνυπόφορα. Δέν ἔχει κανεῖς παρά μόνο νά κοιτάξει τήν ἔκταση καθῶς ἐπίσης καί τήν ἀνάπτυξη τῶν κινήματων ἀπελευθέρωσης τῶν μαύρων, τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν γυναικῶν, τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν ὁμοφυλόφιλων καί τῶν γυμνασιακῶν ἀπελευθερωτικῶν ὁμάδων, πραγματικά, τῶν ἀναταραχῶν σέ μερικές ἀπ' τῆς πιό σοβαρές ἐπαγγελματικές ὀργανώσεις, γιά νά δοῦμε, πῶς ἀφυπνίζεται κάθε εὐαισθησία ἀπέναντι στήν καταπίεση καί τήν κυριαρχία. Ἐκεῖνο πού ἀμφισβητεῖ ἡ σημερινή κοινωνική ἀνάπτυξη εἶναι ἡ κυριαρχία, ὄχι μόνο ἡ ἐκμετάλλευση, ἡ ἱεραρχία, ὄχι μόνο ἡ πολιτική ἀνισότητα· ὁ μόχθος, ὄχι μόνο ἡ ὑλική ἀνάγκη· ἡ ἀλλοτρίωση, ὄχι μόνο ἡ καταστολή· ἡ ψυχική καταπίεση, ὄχι μόνο ἡ ταξική κι ἡ φυλετική καταπίεση· ἡ πατριαρχία, ὄχι μόνο ἡ ἐκμετάλλευση τῶν γυναικῶν· ἡ μονογαμική οἰκογένεια, ὄχι μόνο ἡ πατριαρχική οἰκογένεια· ἡ πόλη, ὄχι μόνο ἡ μεγαλόπολη· ὁ μύθος ὅτι ἡ φύση μπορεῖ νά ἐξουσιαστεῖ ἀπ' τόν ἄνθρωπο, ὄχι μόνο ἡ ἐξουσία ἀνθρώπου πάνω σέ ἄνθρωπο. Σ' αὐτή τή γενίκευση τῶν προβλημάτων, ἡ κοινωνική ἀνάπτυξη βάζει σέ ἀμφισβήτηση τούς θεσμούς καί τῆς ἀξίες τῆς ἱεραρχικῆς κοινωνίας, ὅπως ἔχουν ὑπάρξει γιά χιλιάδες χρόνια, ὄχι μόνο τούς θεσμούς, καί τῆς ἀξίες τοῦ καπιταλισμοῦ.

Τό ν' ἀντιμετωπίσουμε κατάλληλα αὐτή τή γενίκευση τῶν προβλημάτων, γιά νά τά μεταφέρουμε ἀπ' τό χῶρο τῶν βιβλίων καί τῶν ἄρθρων στή γλώσσα καί στή δομή τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἀπαιτεῖ μιά κομμουνιστική νοοτροπία, κομμουνιστικές ἀξίες, κομμουνιστικούς τρόπους ζωῆς καί κομμουνιστικές σχέσεις. Ἄνταποκρινόμενοι σ' αὐτό τό πρόβλημα, οἱ παραδοσιακοί Μαρξιστές προσφέρουν μιά φορμαλιστική, ὑπερβολικά σχηματική λύση, τῆς πιό πεζές ἀστικές ἀξίες καί τρόπους ζωῆς κι ἱεραρχικούς τρόπους ὀργάνωσης καί σχέσεων. Ἐχοντας προκατασκευάσει τό ἐπαναστατικό πρόγραμμα μέ χονδροειδῆ ἀστικό τρόπο, ὁ παρα-

δοσιακός μαρξιστής βρίσκει ὅτι εἶναι οὐσιαστικά ἀδύνατο νά καταλάβει, πολύ περισσότερο νά ἐρμηνέψει, μίαν ἀνάπτυξη τῆς ὁποίας οἱ στόχοι εἶναι ἔμφυτα ἀντιἱεραρχικοί κι ἀντικρατικοί. Συνακόλουθα, ὅλα αὐτά τὰ προβλήματα καί τὰ κινήματα πού σχηματίζονται γύρω τους «ἐπανερμηνεύονται» μέ κατηγορίες πού δέν μποροῦν πιά νά συλλάβουν τήν οὐσία τους, ὄχι περισσότερο ἀπ' ὅτι μπορεῖ νά ἐρμηνέψει τήν ἀστροδυναμική τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ἡ θεωρία τοῦ Πτολεμαίου. Οἱ ἴδιοι ἀκριβῶς οἱ περιορισμοί τῆς παραδοσιακῆς προσέγγισης παρουσιάζουν ἔτσι τὰ προβλήματα καί τὰ κινήματα κάτω ἀπό ἓνα ψεύτικο φῶς. Δέν εἶναι ἡ πραγματικότητα πού παραμορφώνεται, ἀλλά οἱ φακοί μέσα ἀπ' τοὺς ὁποίους γίνεται ὄρατή.

Πρέπει νά ξεκόψουμε ἀπ' τήν παραδοσιακή Μαρξιστική ὀπτική, μέ τήν περιορισμένη τῆς ἐρμηνεία γιά τήν ταξική πάλη, τῆς κινήματιες δυνάμεις τῆς ἐπανάστασης καί τήν ἐπαναστατική διαδικασία, γιά νά καταλάβουμε τῆς συνέπειες τῆς Νεανικῆς Κουλτούρας. Τό πιό σημαντικό χαρακτηριστικό τῆς Νεανικῆς Κουλτούρας εἶναι τό πιό φανερό – δημιουργεῖται κατάφωρα ἀπ' τόν σχετικά εὐπορο λευκό νέο τῆς μεσαίας τάξης. Αὐτοί οἱ νέοι δέν ἐζησαν ποτέ μίαν οικονομική κρίση, οὔτε ἔχουν ἀποκτήσει πούθενά τή φοβερή ὑλική ἀνασφάλεια πού διαμόρφωσε τή νοοτροπία τῶν κυνηγημένων ἀπ' τήν κρίση γονιῶν τους. Ἡ ἀπό μέρους τους ἀπόρριψη τῶν ἐμπορευματικῶν ἀξιών, τῶν ἀλλοτριωμένων σχέσεων ἡ ἱεραρχικῶν δομῶν, τῆς ἐργασιακῆς ἠθικῆς κι ὅλων τῶν πουριτανικῶν ἠθῶν πού μολύνουν τήν ἀστική οἰκογένεια, εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς σχετικῆς ὑλικῆς ἀφθονίας, ὄχι τῆς ὀξείας ὑλικῆς ἀνάγκης. Αὐτό εἶναι ἓνα ἐξαιρετικά ἀσυνήθιστο φαινόμενο, ἄν τό σκεφτεῖ κανεῖς σοβαρά. Ἀντιπροσωπεύει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη τάση ἀπό κείνη πού περιμέναν στή δεκαετία τοῦ '50 οἱ φιλελεύθεροι κι οἱ Μαρξιστές, δηλαδή, ὅτι οἱ νέοι θά ἀφομοιώνονταν περισσότερο ἀπ' τῆς ἀστικές καί γραφειοκρατικές ἀξίες, καθῶς ὁ καπιταλισμός συνέχιζε νά «διακινεῖ τὰ ἀγαθά». Τέτοιου εἴδους προβλέ-

φεις σχημάτισαν τή βάση για τή δημιουργία έργων όπως τό «1984» του Όργουελ κι ό «Μονοδιάστατος Άνθρωπος» του Μαρκουζε. Τό άπίστευτο γεγονός – τό αντίθετο όλων τών σκοτεινών προβλέψεων τής δεκαετίας του '50 – είναι ότι συνέβηκε τό ακριβώς αντίθετο. Δέν ήταν ή φτώχεια, αλλά μάλλον ή σχετική άφθονία πού έσπασε τήν αντιδραστική μονολιθικότητα τής δεκαετίας του '50: όχι τό προλεταριάτο αλλά οί μεσαίες τάξεις: όχι οί μεγάλοι, πού ήταν φαινομενικά «ποτισμένοι» μέ τίς «επαναστατικές παραδόσεις» τής δεκαετίας του '30, αλλά οί νέοι, πού έπρεπε ν' άντλήσουν άπ' τό μέλλον τή δική τους επαναστατική δημιουργία. Κι έδω έρχόμαστε στην ουσία του θέματος: ή δεκαετία του '60 υπήρξε μιά όροθετική γραμμή μέ τήν έννοια ότι, για πρώτη φορά, μιά νεολαία προερχόταν από μιά έποχή πού δέν ήταν όλοτελα άλυσοδεμένη άπ' τήν ύλική σπάνη, άπ' τίς άστικές άξίες πού μοιράζεται τό προλεταριάτο μέ τ' άφεντικά του κι οί δεμένοι μέ τήν παράδοση «ριζοσπάστες» μέ τούς «αντιπάλους» τους. Θρεμμένη άπ' τή σχετική άφθονία πού έχει γεννηθεί από μιά νέα, δυνάμει επαναστατική, τεχνολογία, διαμορφώνει μιά νοοτροπία τής έποχής πού διαδέχθηκε τή σπάνη – όσο συγχυσμένες, ύποτυπώδεις και δισαιθητικές κι άν είναι οί μορφές της – πού διαβρώνει σιγά – σιγά τήν αϊωνόβια ψυχική συνεργία ανάμεσα στον καταπιεστή και στον καταπιεζόμενο – μιά συνεργία πού έχει κάνει τήν ιεραρχία, τήν κυριαρχία, τήν πατριαρχία, τήν άπάρνηση και τήν ένοχή, όχι μόνο θεσμικά και ψυχολογικά όργανα τής ταξικής κυριαρχίας και του κράτους, αλλά και προϋπόθεση του ανθρώπινου πνεύματος.

Είναι δύσκολο νά εκφράσουμε ποιά ιστορική ρήξη γέννησε αυτή ή αναδυόμενη Νεανική Κουλτούρα στην κοινωνική έρημο πού ήταν κάποτε ή Άμερική. Άς μήν υπάρξει καμιά αύταπάτη αναφορικά μέ τό ότι ή δεκαετία του '30 υπήρξε μιά ιδιαίτερα επαναστατική δεκαετία. Παρά τήν άνάπτυξη του «Κομμουνιστικού» Κόμματος, τών μετωπικών του όργανώσεων κι ιδιαίτερα του εργατικού κινήματος, ή

«ριζοσπαστικοποίηση» τής χώρας συνέβηκε μέ όλοτελα άστικό τρόπο. Έπειδή ακριβώς όλοκληρη ή νοοτροπία της ένορχιστρωνόταν άπ' τήν ύλική άνάγκη, από άντιλήψεις όπως ή «εύγένεια του μόχθου», από ένα σεβασμό άπέναντι στην κομματική ιεραρχία κι από πουριτανικές άξίες, ή γενιά τής δεκαετίας του '30 δέν ήταν πιά ικανή ν' αλλάξει βασιικά τήν κοινωνική τάξη, όχι περισσότερο άπ' ότι μπορούσε νά οικοδομήσει τό σοσιαλισμό στό φεγγάρι. Οί ίδιες της οί άντιλήψεις για τό «σοσιαλισμό» – για νά μή μιλήσουμε για τίς έλιτίστικες ιδέες της για τό πώς θά έπιτευχθεί – ήταν πέρα για πέρα άστικές. Μπορούσαν νά συνοψιστούν σε δυό αίτήματα – «έθνικοποίηση τής βιομηχανίας» και μιά «σχεδιασμένη οικονομία» – άπ' τά όποια και τά δυό, συνολικά ή μερικά, έμφανίζονται σήμερα σαν τίποτα παραπάνω άπ' τον κρατικό καπιταλισμό. Οί νέοι τής δεκαετίας του '30 ζούσαν όλοτελα κάτω άπ' τή σκιά τών μεγάλων, σαν κάτι όχι πολύ διαφορετικό από άπλές προεκτάσεις του παρελθόντος μέσα στό παρόν. Οί ιδέες τους έμοιαζαν τόσο πολύ μέ τίς ιδέες τών ένηλίκων ώστε αυτοί, οί Άμερικάνοι «ριζοσπάστες» νεολαίοι τής δεκαετίας του 1930, θά γίνονταν τέλεια κατανοητοί άπ' τούς νεαρούς Έγγλέζους ριζοσπάστες τής δεκαετίας του 1830 κι ίσως άκόμα κι από τούς νεαρούς Πουριτανούς επαναστάτες τής δεκαετίας του 1630. Οί θεσμοί του Άμερικάνικου καπιταλισμού, παρόλο πού συγκλονίστηκαν άπ' τή Μεγάλη Οικονομική Κρίση, παρέμειναν όλοτελα άθικτοι και πραγματικά άποτέλεσαν τό αντικείμενο ενός άνόητου σεβασμού στις άρκετά ριζοσπαστικές εργατικές συνοικίες. Έπειδή υπήρξε κάποιος πού πήρε ενεργό μέρος στα «ριζοσπαστικά» κινήματα τής δεκαετίας του '30, οί δικές μου προσωπικές έμπειρίες δέν μπορεί νά παρεξηγηθούν έδω. Θυμάμαι πολύ παραστατικά πόσο συχνά χαιρετίζονταν μ' ένθουσιασμό, ταινίες για τό Άγαλμα τής Έλευθερίας και για τή σημαία, μέσα στα θέατρα συνοικιών πού έπρόκειτο νά στείλουν «Κομμουνιστές» αντιπροσώπους στο Δημοτικό Συμβούλιο τής Νέας Υόρκης. Η 4 του Ιούλη

κι ό Έθνικός Ύμνος ήταν τόσο ιερά πράγματα για νά τ' άμφισβητήσει κανείς άκόμα και μέ ύπονούμενα, πολύ δέ περισσότερο μέ πράξεις καταπάτησης – άπ' όπου προέρχεται και τό ήλίθιο σόκ μέ τό όποίο αντιδροϋν σήμερα οι περισσότεροι γέροι στό κάψιμο τής σημαίας. "Όσο για τήν «Άριστερά», οι πολιτικές δομές, οι ανθρώπινες σχέσεις και τό σχήμα τών συγκεντρώσεών μας συναγωνίστηκαν δουλικά τις μορφές τών άστικών κομμάτων – και όπως τώρα ξέρουμε, τό μηχανισμό τής ίδιας άκριθώς τής κρατικής μηχανής πού περιμέναμε νά «ανάτρεψουμε». "Αν κανείς σκεφτεί τό πομπώδες ύφος, τή στενοκεφαλιά και τή σημασία πού πίστευαν ότι έχουν οι ήγέτες μας, για νά μή μιλήσουμε για τό προδιαγραμμένο κομματικό λογοτεχνικό στυλ, έκπληρώσαμε μέ τό παραπάνω τις γραφειοκρατικές νόρμες τών άστών διευθυντών. "Αν είχε πέσει στά χέρια μας ή κοινωνία, θάταν μία κοσμοϊστορική καταστροφή.

«Τρόπος ζωής;» – ή λέξη άπλώς ήταν άγνωστη. "Αν μάς ρωτούσαν μερικοί τρελλοί άναρχικοί πώς έλπίζαμε ν' αλλάξουμε τήν κοινωνία δίχως ν' αλλάξουμε τόν έαυτό μας, τις σχέσεις μας μεταξύ μας και τήν όργανωτική μας δομή, είχαμε έτοιμη μία τελετουργική άπάντηση: «... μετά τήν επανάσταση». «Μετά τήν επανάσταση...» – αυτό ήταν τό μαγικό φυλακτό μας. "Εκφραζε τήν άπίστευτα άφελή πίστη μας ότι άπλώς μέ τήν «κατάργηση» τών οικονομικών σχέσεων και θεσμών του καπιταλισμού, θά καταργούσαμε έτσι τήν άστική οικογένεια, τό άστικό κράτος και τις άστικές στάσεις άπέναντι στη σεξουαλικότητα, τις γυναίκες, τά παιδιά και πραγματικά άπέναντι στους άνθρώπους και τή ζωή σά σύνολο. (ή χοντρή πλάνη έδώ – μία πλάνη πού βρίσκεται μέσα στον ίδιο άκριθώς τόν πυρήνα του μαρξισμού – είναι ότι οι αλλαγές στις προϋποθέσεις τής κοινωνίας και τής ζωής ισουδυναμούν μέ τις αλλαγές στις συνθήκες τής κοινωνίας και τής ζωής, μία πλάνη πού συγχέει κατάφωρα τόν έπαρκη όρο μέ τόν άναγκαίο όρο). Κι αυτή ή «όμορφη επανάσταση» τήν όποία επιδιώκαμε, έμελλε νά πραγματοποιηθεί μέ τή χρήση

άστικών μεθόδων όργάνωσης και συνεπαγόταν άστικές σχέσεις άνάμεσα στους άνθρώπους. "Αποτύχαμε όλότελα ν' αναγνωρίσουμε ότι οι μέθοδοι κι οι σχέσεις μας ύπονόμευαν τούς στόχους μας και πραγματικά τις ίδιες μας τις προσωπικότητες σάν επαναστάτες.

Μπορούσαν νάχουν κάνει άνθρωποι σάν και μάς μία επανάσταση πού ν' άξιζε μία δεκάρα; "Η άπάντησή μου είναι ένα κατηγορηματικό "Όχι! Δίχως νά προκαλεί έκπληξη, ή ιστορία τής «ριζοσπαστικής» δεκαετίας του '30 άποτελεί μία σειρά άποτρόπαιων προδοσιών πού άρχισε στη Γερμανία, στά 1932 και τελείωσε στην Ίσπανία, στά 1939.

Δίχως νά προκαλεί έκπληξη, επίσης, τά κινήματα τής δεκαετίας του '30 ούσιαστικά εξαφανίστηκαν στη δεκαετία του '50. "Η ιστορία πού ύπάρχει είναι ότι ό έκφυλισμός αυτών τών κινήματων όφείλεται άποκλειστικά στην καταστροφή τής «Άριστεράς» άπ' τό Μακκάρθου και στην άτμόσφαιρα πού γέννησε ό «Ψυχρός Πόλεμος». Ίσως νά είναι έτσι. "Αλλά θυμηθείτε ότι τό Σοσιαλιστικό Κόμμα Άμερικής, πού διέθετε ένα πολύ μεγάλο αριθμό μελών στη δεκαετία του '30 και δέν καταδιώχθηκε άπ' τό Μακκάρθου, έκφυλίστηκε γρήγορα παίρνοντας τις διαστάσεις μιας αίρεσης. Νομίζω ότι θάταν πιο κοντά στην άλήθεια τό νά πούμε ότι τά κινήματα τής δεκαετίας του '30 άφομοιώθηκαν άπ' τή δεκαετία του '50 – άφομοιώθηκαν άπ' τήν «άφθονία», τήν «πλήρη άπασχόληση» και τό μικροαστικό τρόπο ζωής, πού τόσο πολύ προσέγγιζε τήν ιδέα του «σοσιαλισμού» τής δεκαετίας του '30. Για μία γενιά πού γέννησε ή Μεγάλη Οικονομική Κρίση, ή έποχή του "Αϊζενχάουερ άποτελούσε τήν ύλοποίηση του «Άμερικανικού Όνειρου». "Αφού ό παραδοσιακός Μαρξισμός δέν είχε στην πράξη προβλήματα μέ τήν ιεραρχία, τήν κυριαρχία και τήν πατριαρχία, όσο ρητορική και λαμπρή κι άν ήταν ή κριτική του στην θεωρία, ήταν άπλώς άσχετος μέσα σ' ένα σύστημα «διευθυνόμενου» καπιταλισμού, πού είχε σά σύμβολο τής άφθονίας του τά πλαστικά έμπορεύματα. Για νάμαστε δίκαιοι άπέναντι στό Μαρκούζε, ό «Μονοδιάστατος

“Ανθρωπος» υπήρξε σχετικός με μία γενιά που είχε ζήσει τη Μεγάλη Οικονομική Κρίση κι έψαχνε ν’ αγοράσει ιδεολογίες, λές κι ήταν μηχανές κουρέματος του γρασιδιού.

“Όσο για τους νέους της εποχής του “Αϊζενχάουερ, αποτελούσαν μία ακόμα μεγαλύτερη καταστροφή απ’ ότι οι γονείς τους. Κανένας δέν αντιπροσωπεύει πιά εκνευριστικά την πνευματική και συναισθηματική συγκρότηση της νεολαίας της δεκαετίας του ‘50 απ’ ότι ο Πάτ Μπούν. Έκείνη την εποχή υπήρξε ακόμα και μία θρησκευτική αναβίωση που πήρε τις πνευματικές διαστάσεις ενός Μπίλλυ Γκράχαμ. “Όχι μόνο οίθεσμοί του αμερικάνικου καπιταλισμού ήταν πιά άθικτοι όσο ποτέ άλλοτε, αλλά κι η πολιτική διάθεση που κυριαρχούσε μέσα στα πανεπιστήμια, ήταν αλαζονικά *συντηρητική* (ή λέξη «αντιδραστικός» θάταν φοβερά «έξτρεμιστική»). Θά μπορούσα νά δικαιολογήσω αυτή την κρίση λέγοντας ότι η πολιτική, γενικά, ήταν δευτερεύουσα σέ σχέση με την βαθμολογία, τά σπόρ, τά ραντεβού και τις αιτήσεις προσλήψεων των μεγάλων εταιρειών. Ποτέ πρίν ο μύθος του «Αμερικανικού Όνειρου» δέν φαινόταν πιά κατάφωρος απ’ ότι στην δεκαετία του ‘50, όπου ένα παιδί έκλεινε ραντεβού με τον «ισόβιο σύντροφό του» στά 15 κι έπαιρνε ένα στεγαστικό δάνειο για τό «σπίτι των ονείρων» του στά 21.

Η έκρηξη της Νεανικής Κουλτούρας κατάστρεψε αυτό τό δεκάχρονο οικοδόμημα και τή μυθολογία του απ’ τά ίδια του τά θεμέλια και σχεδόν αποκλειστικά, είναι υπεύθυνη για τή μαζική αποαλλοτρίωση της Αμερικάνικης νεολαίας. Σήμερα για πρώτη φορά στην ιστορία αυτής της χώρας, άμφισθητείται τώρα κάθε αλήθεια όχι μόνο της άστικής κοινωνίας αλλά και της Ιεραρχικής κοινωνίας σά σύνολο. Η άπλή κριτική του είδους που είναι τόσο έλκυστικό για τους όρθοδόξους Μαρξιστές, δέν θά μπορούσε νά γεννήσει τίποτα παραπάνω από ένα άισθημα κυνικής αποδέσμευσης, που τόσο θυμίζει τό νεαρό ήρωα του Σάλινγκερ στό «Catcher in the Rue». Αλλά η Νεανική Κουλτούρα προχώρησε παραπέρα –στό βασίλειο των θετικών, ούτοπικών *έναλλακτικών λύσε-*

ων. Στά αιτήματά της για κοινωνική όργάνωση σέ ομάδες, έλεύθερη σεξουαλικότητα, κοινότητα, άλληλοβοήθεια, έκστασιακή έμπειρία και μία οικολογική ίσορροπία, η Νεανική Κουλτούρα προεικονίζει, με όση άτέλεια κι άν τό κάνει, μία ευτυχισμένη κομμουνιστική κι άταξική κοινωνία, άπελευθερωμένη απ’ τά δεσμά της Ιεραρχίας και της κυριαρχίας, μία κοινωνία που θά ξεπερνούσε τις ιστορικές διαιρέσεις ανάμεσα σέ πόλη κι έπαρχία, άτομο και κοινωνία και πνεύμα και σώμα. Αντλώντας τις ρίζες της απ’ την πρώιμη μουσική ρόκ εντ ρόλ, απ’ τό κίνημα των Μπήϊτ, απ’ τους άγώνες για τά πολιτικά δικαιώματα, απ’ τό ειρηνιστικό κίνημα ακόμα κι απ’ τόν φυσιοκρατισμό των νεοταϊκών και νεοβουδιστικών λατρειών (όσο δυσάρεστο κι άν είναι αυτό στην «Αριστερά»), η Νεανική Κουλτούρα έχει διαμορφώσει ένα τρόπο ζωής τόν όποιο αντιπαράθετει στό έσωτερικευμένο σύστημα κυριαρχίας που τόσο σατανικά χρησιμοποιεί η Ιεραρχική κοινωνία για νά συμφιλώσει τό άτομο με την ίδια του/της την καταπίεση.

Είναι εύκολο νά επικρίνεις αυτό τό στοιχειώδες φαινόμενο, που τόσο πολύ στερείται «προηγούμενα» κι έξαρτείται τόσο πολύ απ’ τόν πειραματισμό των νέων για νά βρει τόν δρόμο του. Απ’ αυτό προέρχεται τό συνεχιζόμενο παιχνίδι της Νεανικής Κουλτούρας με παλιές τεχνικές, ή θελίωση νέων τεχνικών, τό συνεχές σκαμπανέβασμα κι η μεταστροφή που χαρακτηρίζει τις εξέλιξεις της – και, φυσικά, γεννάει τόσο περιφρονητικούς καγχασμούς στά πρόσωπα των επικριτών της. Παρόλα όμως τά παράπονα των όρθοδόξων Μαρξιστών επικριτών της, παραμένει άληθινό τό γεγονός ότι αυτή η κουλτούρα δέν έχει ακόμα προδώσει τις επαναστατικοποιητικές κοινωνικές δυνάμεις που τή γέννησαν. Δέν έχει έπιδείξει αυτή τή σχεδόν μονότονη Ιστορία προδοσίας και λιποταξίας άπέναντι στις άρχές της, που έχει διακρίνει τό Μαρξιστικό κίνημα απ’ τή μέρα σχεδόν που έγινε ένα διεθνές κοινωνικό φαινόμενο. Αν πρόκειται νά γίνει ένας ίσολογισμός ανάμεσα στον άριθμό των χίππις

καί τῶν Μαρξιστῶν συνθηκολόγων μέ τήν ἀντεπανάσταση, ὁ Μαρξισμός θά νά κατακριτέος γιά μιά ὑποκρισία πού μπορεῖ νά συγκριθεῖ μόνο μ' ἐκείνη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Θ' ἀγνοήσω, ἐδῶ, τήν ἀνθούσα ἀγορά πού ἔχει δημιουργήσει ὁ Μαρξισμός γιά τήν ἐκδοτική βιομηχανία, γιά νά μή μιλήσουμε γιά τά ἀσφαλιστικά του κεφάλαια, τίς «συνεργατικές» καί τίς «ἐργατικές» γραφειοκρατίες προηγούμενων ἐποχῶν. Δέν εἶναι πραγματικά καιρός γιά τοὺς Μαρξιστές νά βγάλουν τά δικά τους ἀπλута στή φόρα, πρωτοῦ νά σκαλίσουν τά ἐσώρουχα τῆς Νεανικῆς Κουλτούρας ἀναζητώντας «Χίππες – καπιταλιστές», «ἀστέρια» καί «ἡγέτες»;

Πραγματικά, οἱ Μαρξιστές προβλέπουν ὅτι ἡ Νεανική Κουλτούρα θά ἐκφυλιζόταν σέ μιά ἥσυχη συνύπαρξη μέ τό σύστημα, ἀποδείχθηκαν ψεύτικες. Ἔχουν περάσει χρόνια ἀπό τότε πού ἀποφάνθηκαν οἱ ποντίφηκες τοῦ Μαρξισμοῦ πῶς ἡ «γενιά τοῦ ἔρωτα» θά ἐξαμιζόταν παραχωρώντας τή θέση τῆς στήν ἀπλή «μικροαστική φυγή ἀπ' τήν πραγματικότητα». Ἀπό τότε ἡ «γενιά τοῦ ἔρωτα» ἔχει περάσει μέσα ἀπ' τοὺς δρόμους τοῦ Σικάγου στήν αἴθουσα τῆς δίκης γιά τή Συνωμοσία. Ἔχουν περάσει χρόνια ἀπό τότε πού οἱ ἴδιοι ποντίφηκες ἀποφάνθηκαν ὅτι οἱ χίππες θά μεταμορφώνονταν σέ ἐπιδοτούμενους ἀπ' τήν κυβέρνηση ναρκομανεῖς, πού θά κατανάλωναν τό εἶναι τους στά ναρκωτικά, τό μυστικισμό, στήν «ἐκπαίδευση τῆς εὐαισθησίας» καί στήν ψυχροδελική τέχνη. Ἀπό τότε οἱ χίππες (πού ἔχουν τώρα πάρει τ' ὄνομα «ἄνθρωποι τοῦ δρόμου») ἔχουν μετατρέψει τό Λαϊκό Πάρκο σέ πεδίο μάχης, τήν «T.D.A» σέ μιά ἱστορική ἡμερομηνία τοῦ ριζοσπαστικοῦ ἡμερολογίου καί τό Πάουντερ Ριτζ (μουσικό φεστιβάλ) σέ μιά διακωμώδηση τοῦ «χίππικου καπιταλισμοῦ». Οἱ Χίππες τῆς δεκαετίας τοῦ '60 ἔχουν γίνει ἀπό τότε οἱ ριζοσπαστικές κολλεκτίβες τῆς δεκαετίας τοῦ '70, οἱ κεντρικές ἐστίες ἴσως τῆς ἐπαναστατικῆς ἐνεργητικότητας σ' αὐτή τήν περίοδο. Ἀπέχοντας πολύ ἀπ' τό νά καπελώνεται ἀπ' τ' ἀστέρια τοῦ ρόκ καί τά φεστιβάλ ρόκ, ἡ Νεανική Κουλτούρα ἔχει ἀφομοιώσει σ' ἓνα αὐξανόμενο

βαθμό τά ἀστέρια καί τά φεστιβάλ, γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν δικῶν τῆς σκοπῶν. Ἡ Νεανική Κουλτούρα ἔχει ἐξαπλωθεῖ ἀπ' τό Ἀνατολικό Χέτ στίς πιό ἀπομακρυσμένες πόλεις τῶν Ἐνωμένων Πολιτειῶν, περιοχές πού κανένα ριζοσπαστικό κίνημα δέν μποροῦσε νά ἐλπίζει ὅτι θά κατακτήσει στό παρελθόν, διαταράσσοντας ὅλους τοὺς καθιερωμένους ἀπ' τό χρόνο δεσμούς, θεσμούς κι ἀξίες αὐτῶν τῶν κοινοτήτων. Χάρη στήν αὐξανόμενη ἐπίδρασή της πάνω στή νεολαία τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἡ Νεανική Κουλτούρα ἔχει τώρα ἀρχίσει νά ἐπανεπεξεργάζεται τό ἐφεδρικό ἐργατικό δυναμικό τῆς ἴδιας τῆς ἀστικής κοινωνίας – τό ἐφεδρικό δυναμικό ἀπ' τό ὅποιο ἡ τελευταία στρατολογεῖ τό βιομηχανικό προλεταριάτο καί τοὺς στρατιῶτες τῆς – μέχρι πρόσφατα, πού εἶναι ἴσως τό πιό ἀπειθαρχο στοιχεῖο ἀπέναντι στίς ριζοσπαστικές ιδέες κι ἀξίες.

Δέ χρειάζεται νά προχωρήσει κανεὶς περισσότερο ἀπ' τόν Ἄγκνιου γιά νά δεῖ μέ πόσο τρόπο ἀντικρύζει αὐτή τήν ἀνάπτυξη ἡ ἀστική τάξη. Τά φεστιβάλ ρόκ ἐκμηδενίζονται, οἱ δρόμοι ὅπου συχναζοῦν οἱ χίππες ξεκαθαρίζονται κι οἱ «ἡγέτες» τους καταδιώκονται ἀμείλικτα καί φυλακίζονται. Ὁ τύπος καί τά μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας γενικά δέν ἦταν ποτέ τόσο ἄξεστα κι ἐχθρικά ἀπέναντι στοὺς χίππες· οἱ χίππες, μέ τή σειρά τους, ἐκδιώκονται ἀπ' τίς συνοικίες τους καί φυλακίζονται. Εὐτυχῶς, ἡ Νεανική κουλτούρα ἔχει προχωρήσει πάρα πολύ γιά νά μπορεῖ νά ἐνσωματωθεῖ, ἀπ' τό σημερινό τουλάχιστον πολιτικό πλαίσιο. Ἡ βάση τῆς ἔχει πλατύνει στά γυμνάσια καί στά δημοτικά σχολεῖα, ἡ περίμετρος τῆς ἔχει ἤδη ἀρχίσει νά προσεγγίζει τήν πύλη τοῦ ἐργοστασίου καί τόν τοῖχο τοῦ στρατώνα. Οὐσιαστικά ἡ νεολαία ἔχει γίνεῖ ἡ «τάξη» καί πιό συγκεκριμένα ἡ «μὴ τάξη» ἐπαναστατῶν, πού μπορεῖ κάλλιστα νά πετύχει στήν πραγματική ζωή ἐκεῖνο πού ὁ Μάρξ ἀπόδωσε στή θεωρία στό βιομηχανικό προλεταριάτο.

Ἄν οἱ σοφοὶ Μαρξιστές χρειάζονται μιά «ταξική» ἀνάλυση, θά ἦταν ἴσως καλό νά τοὺς θυμίζαμε ὅτι ὅπως ἀκριβῶς

ὁ καπιταλισμός ἄρχισε μέ μιά λούμπεν τάξη, ἀπ' τήν ὁποία δημιούργησε τό προλεταριάτο του, ἔτσι μπορεῖ καί νά τελειώσει μέ μιά λούμπεν τάξη, ἀπ' τήν ὁποία μπορεῖ νά δημιουργήσῃ τούς ἐκτελεστές του. Αὐτή ἡ λούμπεν τάξη θά συμπεριλαμβάνει ὄχι μόνο «ἀνθρώπους τοῦ δρόμου» ἀλλά καί νεαρούς ἐργάτες, πού δέ σέβονται πιά τήν ἐργοστασιακή ἱεραρχία, τή βιομηχανική πειθαρχία καί τήν ἐργασιακή ἠθική, πού ἐπέβαλλαν τήν ὑπακοή στούς κοινωνικούς τους πρόγονους. Θά συμπεριλαμβάνει ἐπίσης ἑκατομμύρια μαύρων, σκουρόχρωμων, καί, σέ μεγάλους ἀριθμούς, ἐρυθρόδερμους κι ὁμοφυλόφιλους. Ξεπερνώντας τίς παραδοσιακές ταξικές διαιρέσεις, θά στρατολογήσῃ ὄχι μόνο τή νεολαία τῆς ἀστικής τάξης, τῆς μικροαστικής τάξης καί τοῦ προλεταριάτου, ἀλλά καί τίς γυναῖκες «τους». Ἔτσι ἡ διαλεκτική τῆς *πραγματικότητας* θά περιφρονήσῃ τή «διαλεκτική» τῆς *θεωρίας*, ἀποκαθιστώντας ἴσως τήν πλατύτερη ταξική ἀνάλυση ἐνός Μιχαήλ Μπακούνιν, παρά τήν στενότερη ταξική ἀνάλυση ἐνός Κάρλ Μάρξ.

Γιά νά μιλήσουμε ὀλότελα ἀνοιχτά, εἶμαι τώρα πεπεισμένος ὅτι ἕνα ἀπ' τά μεγαλύτερα ἐμπόδια γιά τήν ἀποκάλυψη αὐτῆς τῆς ἱστορικής διαλεκτικῆς εἶναι ἡ «Ἀριστερά» τῆς ἐποχῆς τοῦ Νεάντερνταλ. Διαβρώνοντας τή Νεανική Κουλτούρα, αὐτοί οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων ἔχουν παρασύρει χιλιάδες νέων σέ Μπολσεβίκικου τύπου *ὀργανώσεις καί τυραννίδες*, πού χειραγωγοῦνται ἀπό ἐγκεντρικούς «ὑπουργούς», «γενικά ἐπιτελεῖα» καί ὑπουργικά «γραφεῖα». Τό ὅτι τά ὀργανωτικά μοντέλα εἶναι δανεισμένα κατευθεῖαν ἀπ' τήν ἀστική κοινωνία, κάνει νά εἶναι πιό ἀπλό γιά τούς ἀφελεῖς νέους τό νά φορέσουν «ἐπαναστατικά» ρούχα, δίχως ν' ἀλλάξουν καμιά ἀπ' τίς ἱεραρχικές καί μαζοχιστικές συνήθειες τίς ὁποῖες ἀπόκτησαν κοινωνικοποιούμενοι ἀπ' τήν οἰκογένεια, τό σχολεῖο καί τό κράτος. Ἡ Νεανική Κουλτούρα χρειάζεται περισσότερο ἀπ' ὅσο ποτέ τή συνείδηση κι αὐτοπεποίθηση γιά ν' ἀντισταθεῖ στά στοιχεῖα τῆς ἐποχῆς τοῦ Νεάντερνταλ, πού ἀπειλοῦν ν' ἀνακόψουν τό ἱστορικό

τῆς ἐργο τῆς *ἀποθεσμοποίησης*, πού εἶναι τόσο ἀναπόσπαστο ἀπό μιά ἐπαναστατική ἀνάπτυξη στήν Ἀμερική. Περισσότερο ἀπ' ὅσο ποτέ ἡ διαισθητική τῆς ἐχθρότητα ἀπέναντι στήν ἱεραρχία καί τήν κυριαρχία πρέπει νά ἐδραιωθεῖ μέ τήν ἐνόραση καί τήν αὐτογνωσία.

Ἡ πιό εὐόωνη ἀνάπτυξη πού θά μπορούσε νά προωθήσῃ αὐτή τή συνείδηση, αὐτοπεποίθηση κι ὀρθότητα τῆς ἐνόρασης εἶναι τό κίνημα ἀπελευθέρωσης τῆς γυναῖκας καί, σ' ἕνα μικρότερο βαθμό, τό ἀναπτυσσόμενο ριζοσπαστικό οἰκολογικό κίνημα, πού μιλάνε ἀνάμεσά τους γιά τήν ἀνάγκη ὀλότελα νέων, μὴ ἀλλοτριωμένων ἀνθρώπων σχέσεων καί γιά τήν οὐτοπία. Ὅσο γιά τή Μαρξιανή ὀρθοδοξία – ἔχει δυστυχῶς μείνει πίσω ἀπ' τήν ἐποχή τῆς. Ἄν ἔρθῃ ἡ ἐπαναστάση, αὐτό θά γίνῃ παρά τήν ὑπαρξη αὐτῆς τῆς ξεφτισμένης ἰδεολογίας, ὄχι ἐξαιτίας τῆς. Τά σπουδαῖα ἐπιτεύγματα τοῦ Κάρλ Μάρξ – οἱ συνεισφορές του στή διαλεκτική φιλοσοφία, ἡ θεωρία του τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, ἡ ὑπέροχη ἀνάλυσή του γιά τήν ἐμπορευματική σχέση – εἶναι ἀθάνατες. Ἄνῃκουν τώρα στό ἐπαναστατικό πρόγραμμα σά σύνολο κι ὀπωσδήποτε δέ χρειάζονται κανένα «κίνημα», πολύ λιγότερο μιά ἄχρηστη ὀρδή ἀνθρώπων τῶν σπηλαίων ἀπ' τήν ἐποχή τοῦ Νεάντερνταλ, γιά νά λιθανίζουν τίς προόδους πού πραγματοποίησε ὁ Μάρξ στήν κοινωνική θεωρία. Εἶμαστε ὅλοι «Μαρξιστές» καί μαζί μέ τό Μάρξ μπορούμε δικαιολογημένα νά ἐπαναλάβουμε τίς λέξεις πού τόσο περιφρονητικά ἐκστόμισε ἐνάντια στούς «ὀπαδοῦς» του, στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του: «Je ne suis pas un Marxiste!» («Δέν εἶμαι Μαρξιστής!»). Ἔχει ἔρθῃ πιά ὁ καιρός γιά νά θάψουμε τά ἱεραρχικά στοιχεῖα τῆς ἰδεολογίας μαζί μέ τήν κοινωνία ἡ ὁποία τά γέννησε.

## Σημειώσεις

1. Ὁ ὅρος «χίππικη κουλτούρα» προκαλεῖ σύγχυση γιατί συμπεριλαμβάνει ἕνα ψευτοποπέμικο κύκλο καλοπερασάκιδων, πού εἶναι «μέσα

στό σύστημα», οι οποίοι ζούσαν πάντοτε παρασιτικά, άφομοιώνοντας  
τά εξωτερικά χαρακτηριστικά των επαναστατικών πολιτιστικών τάσεων.  
Λέγοντας Νεανική Κουλτούρα αναφέρομαι στην απόβλητη νεολαία της  
όποιας ή κουλτούρα σχηματίζει ένα οργανικό σύνολο, όχι μία χωριστή  
συλλογή πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Επιπλέον, ή Νεανική Κουλ-  
τούρα σημαδεύεται από διάφορα επίπεδα άφοσίωσης, τό καθένα άπ' τά  
όποια συμπίπτει καί περνάει στό άλλο. Τό ενδιαφέρον μου, σ' αυτό τό  
άρθρο, είναι στραμένο στό πιο προχωρημένο επίπεδο άφοσίωσης – τό  
επίπεδο πού ένορχηστρώνει άμεσα ή έμμεσα όλα τά άλλα.

## Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΗΣ ΚΡΟΣΤΑΝΔΗΣ



## Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΗΣ ΚΡΟΣΤΑΝΔΗΣ

Τὴν 1 τοῦ Μάρτη, 1921, ἡ ναυτικὴ βάση τῆς Κροστάνδης στό νησί Κοτλίν, κάπου 25 μίλια ἔξω ἀπ' τὴς ἀκτές τῆς Πετρούπολης, υἱοθέτησε ἕνα πρόγραμμα πολιτικῶν κι οικονομικῶν αἰτημάτων πού συνίστατο σέ 15 θέσεις – ἕνα πρόγραμμα πού βρισκόταν σέ φανερὴ ἀντίθεση μέ τόν ἔλεγχο τοῦ Σοβιετικοῦ κράτους ἀπ' τὸ Κόμμα τῶν Μπολσεβίκων.

Σχεδόν ἀμέσως οἱ Μπολσεβίκοι ἀποκήρυξαν τὴν ἐξέγερση σά μιὰ «συνωμοσία Λευκοφρουρῶν», σά μιὰ ἀκόμα δῆθεν ἀπόπειρα στή σειρά τῶν ἀντεπαναστατικῶν συνωμοσιῶν πού ἐπληξαν τὸ Σοβιετικὸ καθεστῶς, στή διάρκεια τῶν τριῶν χρόνων τοῦ ἐμφύλιου πόλεμου πού προηγήθηκαν. Σέ λιγότερο ἀπὸ 3 βδομάδες ἀργότερα, στίς 17 τοῦ Μάρτη, ἡ Κροστάνδη καταπνίγηκε στό αἷμα ἀπὸ μιὰ ἐπίθεση ἐπιλεκτῶν μονάδων τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ. Ἡ ἐξέγερση τῆς Κροστάνδης, φαινομενικὰ δὲν ἦταν τίποτα παραπάνω ἀπὸ ἕνα περαστικὸ ἐπίσῳδιο τῆς πικρῆς ἱστορίας τοῦ ἐμφύλιου πολέμου.

Μποροῦμε ὁμως τώρα νά ποῦμε ὅτι ἡ ἐξέγερση τῆς Κροστάνδης σημάδεψε τὸ ὀριστικὸ τέλος τῆς ἴδιας τῆς Ρώσικης Ἐπανάστασης. Πραγματικά, ὁ χαρακτήρας κι ἡ σημασία τῆς ἐξέγερσης ἦταν μοιραῖο ν' ἀποτελέσουν θέματα ὀξύτατων ἀντιμαχιῶν μέσα στοὺς κόλπους τῆς διεθνούς Ἀριστερᾶς, στὰ χρόνια πού ἐμελλε ν' ἀκολουθήσουν. Σήμερα, παρόλο πού ἔχει ἐμφανιστεῖ μιὰ ὀλόκληρα νέα γενιά ἐπαναστατῶν – μιὰ γενιά πού εἶναι ἐντελῶς ἀπληροφόρητη γιὰ τὰ γεγονότα αὐτά – τὸ «πρόβλημα τῆς Κροστάνδης» δὲν ἔχει χάσει τίποτα ἀπ' τὴ σημασία καὶ τὴν ὀξύτητά του. Γιατί ἡ ἐξέγερση τῆς Κροστάνδης ἔβαλε πολὺ βασικά προβλήματα: τὴ σχέση ἀνάμεσα στίς λεγόμενες «μάζες» καὶ τὰ κόμματα τὰ ὁποῖα ἰσχυρίζονται ὅτι μιλᾶνε στ' ὄνομά τους καὶ στή φύση τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος πού ἐπικρατεῖ στή σημερινὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση. Οὐσιαστικά, ἡ ἐξέγερση τῆς Κροστάνδης παραμένει μιὰ διαρκῆς πρόκληση ἀπέναντι στή Μπολσεβίκικη ἀντίληψη γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀποστολὴ ἑνὸς κόμμα-

### Ἐπὶ τὴν Ἰθὴσία τῆς Κροστάνδης

*Δέ θέλουμε νά ἐπιστρέψουμε στό παρελθόν. Δὲν εἴμαστε οὔτε ὑπηρέτες τῆς ἀστικῆς τάξης οὔτε μισοφόροι τῆς Ἀντάντ. Εἴμαστε ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας ὄλων τῶν ἐργαζομένων κι ὄχι ὑπὲρ τῆς ἀχαλίνωτης καὶ τυραννικῆς ἐξουσίας ἑνὸς κόμματος, ὁποῖο κι ἂν εἶναι αὐτό.*

*11 τοῦ Μάρτη 1921*

*Ἡ ἐπαναστατημένη Κροστάνδη εἶναι ἡ πρώτη πού σπάζει τίς ἀλυσίδες καὶ τὰ κάγκελα αὐτῆς τῆς φυλακῆς. Ἀγωνίζεται γιὰ ἕνα διαφορετικὸ εἶδος σοσιαλισμοῦ, γιὰ μιὰ ἐργατικὴ Σοβιετικὴ Δημοκρατία, στήν ὁποία ὁ ἴδιος ὁ παραγωγὸς θά εἶναι ὁ μοναδικὸς ἀφέντης καὶ θά εἶναι ἱκανὸς νά διαθέτει τὸ προϊόν του ὅπως θέλει.*

*16 τοῦ Μάρτη 1921*

τος και στην θεωρηση της Σοβιετικης "Ενωσης σαν «εργατικό» η «σοσιαλιστικό» κράτος.

Οι ναυτες της Κροστάνδης δεν ήταν κανένα συνηθισμένο στρατιωτικό σώμα. Ήταν οι περίφημοι «Κόκκινοι Ναυτες» του 1905, 1917 και του έμφύλιου πολέμου. Κατά κοινή ομολογία, (ως ότου ν' αναθεωρήσουν οι Μπολσεβίκοι την ιστορία, μετά την εξέγερση) οι ναυτες της Κροστάνδης θεωρούνταν σαν τά πιο πιστά και πολιτικοποιημένα στρατιωτικά στοιχεία του νεοεγκαθιδρυμένου Σοβιετικού καθεστώτος. Η ασθενική απόπειρα του Τρότσκι να διασύρει την υπόληψή τους στα μετέπειτα χρόνια, υπαινισσόμενος ότι «νέα» κοινωνικά στρώματα (πιθανόν «άγρότες») είχαν αντικαταστήσει τους «αύθεντικούς» Κόκκινους Ναυτες (πιθανόν «εργάτες») στην Κροστάνδη, στη διάρκεια του έμφύλιου πολέμου, δεν αξίζει ούτε την περιφρόνησή μας.

Ανεξάρτητα απ' τό αν οι κάτοικοι της ήταν «εργάτες» η «άγρότες» – και τά δυό είδη υπήρχαν σε ποικίλους αριθμούς στη ναυτική βάση – η Κροστάνδη υπήρξε από παλιά η έστία της επανάστασης. Οι ζωντανές της παραδόσεις κι η στενή έπαφή της μέ την «Κόκκινη Πετρούπολη», χρησίμεψαν στό να μεταβάλλουν σ' επαναστάτες ανθρώπους απ' όλα σχεδόν τά κοινωνικά στρώματα.

Στην πραγματικότητα, η Κροστάνδη είχε εξεγερθεί σαν αποτέλεσμα ενός απεργιακού κινήματος που ξέσπασε στην Πετρούπολη, μιάς κοντινής εξέγερσης του προλεταριάτου της Πετρούπολης. Δεν μπορεί να τονιστεί υπερβολικά τό ότι τά αιτήματα των ναυτών της Κροστάνδης διατυπώθηκαν μέσα στό φρούριο ενός απομονωμένου νησιού στον κόλπο της Φινλανδίας: αναπτύχθηκαν σαν αποτέλεσμα της στενής έπαφής ανάμεσα στη ναυτική βάση και στους ξεσηκωμένους εργάτες της Πετρούπολης, των οποίων τά αιτήματα εξέφραζε βασικά τό πρόγραμμα των 15 θέσεων. Όπως υποχρεώθηκε ν' αναγνωρίσει ο Ισαάκ Ντώϊτσερ, η αποκήρυξη της εξέγερσης της Κροστάνδης απ' τους Μπολσεβίκους σά «συνωμοσία Λευκοφρουρών» ήταν απλώς άσπρηκτη.

Ποιά ήταν αυτά τά αιτήματα; Η "Ιντα Μέτ τ' αναπτύσσει μέ λεπτομέρεια στό βιβλίο της, «Η Κομμούνα της Κροστάνδης». Μιά ματιά δείχνει ότι τά πολιτικά αιτήματα περιστρέφονταν γύρω απ' τή σοβιετική δημοκρατία: νέες εκλογές στα σοβιέτ, ελευθερία του λόγου για τους Αναρχικούς και τά Άριστερά Σοσιαλιστικά κόμματα, ελεύθερα εργατικά συνδικάτα και γεωργικές οργανώσεις, άπελευθέρωση των Αναρχικών και Σοσιαλιστών πολιτικών κρατούμενων. Τά οικονομικά και θεσμικά αιτήματα συγκεντρώνονταν στη χαλάρωση των άυστηρών έμπορικών περιορισμών που επιβλήθηκαν στην περίοδο του «Πολεμικού Κομμουνισμού». Τά αιτήματα των ναυτών της Κροστάνδης αποτελούσαν τό ελάχιστο όριο που άπαιτούνταν για να διασωθεί η επανάσταση απ' τή γραφειοκρατική παρακμή και τον οικονομικό στραγγαλισμό.

Συνήθως, υπάρχουν δύο ιστορίες των επαναστάσεων. Η πρώτη αποτελεί την επίσημη ιστορία, μιά ιστορία που παραγνωρίζει τις συγκρούσεις ανάμεσα στα κόμματα, τις φράξιες και τους «ηγέτες». Η άλλη, μέ τά λόγια του Ρώσου αναρχικού Βολίν, μπορεί να ονομαστεί η «άγνωστη επανάσταση» – οι σπάνια γραπτές εκθέσεις για την ανεξάρτητη, δημιουργική δράση των επαναστατημένων ανθρώπων.

Οι Μαρξιστές εκθέσεις ταξινομούνται, σ' ένα βαθμό που προκαλεί κατάπληξη, στην επίσημη μορφή ιστοριογραφίας: οι λαϊκές πτυχές της επανάστασης διαστρεβλώνονται συχνά για να συμφωνούν μ' ένα προκαθορισμένο κοινωνικό πλαίσιο. Οι εργάτες έχουν σταθερά αναλάβει τον ιστορικό τους «ρόλο», οι άγρότες ένα δικό τους «ρόλο», οι διανοούμενοι και τό Κόμμα τους δικούς τους «ρόλους». Η ζωτική, συχνά άποφασιστική, δραστηριότητα των λεγόμενων, «μεταβατικών τάξεων», όπως οι εργάτες που έχουν άγροτική καταγωγή η τά ντεκλασσε στοιχεία, συνήθως άγνοούνται. Χάρη στην υπεραπλουστευμένη κακοποίηση του της κοινωνικής πραγματικότητας, αυτός ο τύπος ιστοριογραφίας αφήνει όλοτελα ανεξήγητες! πολλές κρίσιμες πλευρές των παλιών και των σημερινών επαναστάσεων. Τά γεγονότα άποκτούν μίαν

ακαδημαϊκή μορφή πού συναρμολογείται από προγράμματα, ιδεολογικές συγκρούσεις και, φυσικά, από πανταχού παρόντες «ήγέτες».

Στήν εξέγερση τής Κροστάνδης, οι «μάζες» είχαν τό θράσος νά μπούν ξανά στήν ιστορική σκηνή, όπως πραγματικά τό έκαναν 4 χρόνια νωρίτερα τό Φλεβάρη και τόν 'Οκτώβρη. Στήν πραγματικότητα, ή εξέγερση σημάδεψε τό αποκορύφωμα και τό τέλος του λαϊκού κινήματος στή Ρώσικη 'Επανάσταση – ένα κίνημα στό όποιο τό Μπολσεβίκικο κόμμα δέν είχε βασικά έμπιστοσύνη και πού ξεδιάντροπα χειραγώγησε.

'Η άνατροπή του Τσαρισμού τό Φλεβάρη του 1917 – μιά αύθόρμητη επανάσταση στήν όποία κανένα άπ' τά Σοσιαλιστικά Κόμματα και φράξιες δέν έπαιξε ένα σημαντικό ρόλο – άνοιξε τό δρόμο γιά ένα σαρωτικό λαϊκό κίνημα· έχοντας συντρίψει αιωνόβιους θεσμούς μέσα σέ λίγες μέρες, οι εργάτες κι οι άγρότες άρχισαν νά δημιουργούν μέ δική τους πρωτοβουλία νέες, όλότελα επαναστατικές, φόρμες.

Οί ιστορικές εκθέσεις γιά τήν επανάσταση σπάνια μάς λένε ότι στίς πόλεις, οι πιό σημαντικές άπ' αυτές δέν ήταν τά σοβιέτ αλλά μάλλον οι εργοστασιακές έπιτροπές: εργατικά σώματα πού δημιουργήθηκαν κι έλέγχονταν άπ' τίς συνελεύσεις των εργατών στον τόπο δουλειάς. Στά χωριά, εκείνα πού χαρακτηρίζονται συνήθως σά «σοβιέτ» αντιστοιχοῦσαν περισσότερο μέ τοπικές έπιτροπές άγροτών, πού βασίζονταν στίς λαϊκές συνελεύσεις. Και στίς δυό περιπτώσεις, οι έπιτροπές ήταν πραγματικά *όργανικά* κοινωνικά σώματα, κατάλληλα νά διευθύνουν άμεσες δημοκρατικές φόρμες. 'Αντίθετα, τά περιφερειακά σοβιέτ ήταν βασικά κοινοβουλευτικά σώματα, δομημένα σαν έμμεσες ή «αντιπροσωπευτικές» λεγόμενες πολιτικές ιεραρχίες. Αύτά κατέληγαν σέ άπομακρυσμένα έθνικά συνέδρια των σοβιέτ, τά όποια έλεγγχε μιά εκλεγμένη εκτελεστική έπιτροπή.

'Η κοινωνική ιστορία τής 'Επανάστασης περιστράφηκε γύρω άπ' τή μοίρα των εργοστασιακών έπιτροπών και των

συνελεύσεων των χωριών, όχι άπλως γύρω άπ' τούς συγκρουόμενους στρατούς και τίς διαμάχες ανάμεσα στους Μπολσεβίκους και στους πολιτικούς τους αντίπαλους. Οι εργοστασιακές έπιτροπές άπαιτήσαν και, γιά ένα σύντομο χρονικό διάστημα, άπόκτησαν πλήρη έλεγχο πάνω στή βιομηχανική διαδικασία. 'Ο Λένιν δέν τούς είχε καμιά έμπιστοσύνη μετά τόν 'Οκτώβρη. 'Οχι άργότερα άπ' τό Γενάρη του 1919, δυό μόνο μήνες μετά τή «νομοθετική θέσπιση» του εργατικού έλέγχου στά εργοστάσια, ό ήγέτης των Μπολσεβίκων κινήθηκε ενεργώντας σέ άνοιχτή αντίθεση μέ τίς έπιτροπές. Κατά τή γνώμη του Λένιν, ή επανάσταση άπαιτούσε «γιά χάρη ακριβώς των ίδιων των συμφερόντων του σοσιαλισμού, όπως οι μάζες ύπακούουν τυφλά στή θέληση των ήγετών τής εργασιακής διαδικασίας». 'Ετσι οι έπιτροπές άπογυμνώθηκαν από όποιαδήποτε λειτουργία μέσα στή βιομηχανική διαδικασία, σ' ένα αύξανόμενο βαθμό, οι έξουσίες τους μεταβιβάστηκαν στό συνδικάτο και τελικά οι έξουσίες του συνδικάτου μεταφέρθηκαν σχεδόν όλοκληρωτικά στά χέρια διευθυντών, πού είχαν διοριστεί άπ' τό κράτος. 'Ο εργατικός έλεγχος άποκηρύχθηκε μέ όξύτητα όχι μόνο σαν «άνεπαρκής», «χαστικός», και «ανεφάρμοστος», αλλά και σά «μικροαστικός» και σαν «άναρχοσυνδικαλιστική παρέκκλιση».

Στήν έπαρχία, ή πολιτική των Μπολσεβίκων σημαδεύτηκε από μιά δυσπιστία άπέναντι στίς συνεργατικές και τίς κομμούνες – κι από μιά επέκταση τής βίαιης επίταξης τροφίμων. 'Όπως έχω δείξει άλλοῦ, ή προτιμώμενη άπ' τό Λένιν, περισσότερο «σοσιαλιστική» μορφή γεωργικής έπιχείρησης αντιπροσωπευόταν από τό Κρατικό 'Αγρόκτημα: δηλαδή, ένα γεωργικό εργοστάσιο στό όποιο τό κράτος κατείχε τήν ιδιοκτησία τής γής και των γεωργικών εργαλείων, διορίζοντας διευθυντές οι όποιοι προσελάμβαναν χωρικούς, πού πληρώνονταν σέ ήμερομισθία βάση. Στά 1920, οι Μπολσεβίκοι είχαν άπομονωθεί όλότελα άπ' τήν εργατική τάξη και τήν άγροτιά, ένα γεγονός πού ό Λένιν άναγνώρισε

άνοιχτά. Ἀκόμα καί τά σοβιέτ εἶχαν συρικνωθεῖ σ' ἓνα πολιτικό κύτταρο, ἀπογυμνωμένο ἀπό κάθε περιεχόμενο. Ἡ πολιτική ζωὴ, ἡ δημόσια ἔκφραση κι ἡ λαϊκὴ δραστηριότητα εἶχαν ἀκινητοποιηθεῖ ἢ Τσεκά, ἢ μουσικὴ ἀστυνομία πού εἶχε ἰδρυθεῖ ἀπ' τὸν Τζερζίνσκυ, γέμιζε τίς φυλακὲς καί τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως μ' ἐπαναστάτες πού ἀντιτίθονταν στοῦ καθεστώσ. Οἱ πιό δυνατοὶ ρήτορες τῶν ἀνεξάρτητων σοβιετικῶν κομμάτων κι ὁμάδων ἐκτελοῦνταν, σέ ὄλοένα αὐξανόμενους ἀριθμούς, γιὰ τὴν ἀπλή καί μόνο ἔκφραση ἀντίθετων ἀπόψεων. Οἱ πολιτικὲς πού διαμορφώθηκαν κάτω ἀπ' τὴν ὑπαγόρευση τοῦ «Πολεμικοῦ Κομμουνισμοῦ», δημιούργησαν στίς πόλεις σχεδόν συνθηκὲς λιμοῦ, μέ τό μπλοκάρισμα οὐσιαστικά κάθε ἀνταλλαγῆς ἀνάμεσα στὴν πόλη καί στὴν ἐπαρχία καί μέ τὴν ἐπιβολὴ πιό ἀπαιτητικῶν ἐπιτάξεων πάνω στὴν ἀγροτιά. Οἱ ἐργάτες κι οἱ ἀγρότες μπορεῖ νά νίκησαν στὸν ἐμφύλιο πόλεμο, ἀλλὰ αὐτὸ πού εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο εἶναι ὅτι ἔχασαν τὴν ἐπανάσταση.

Μόνο μέσα σ' αὐτὸ τό πολιτικὸ κι οἰκονομικὸ πλαίσιο μπορούμε νά καταλάβουμε τίς ἀπεργίες πού σάρωσαν τὴν Πετρούπολη τό Φλεβάρη τοῦ 1921 καί τὴν ἐξέγερση τῶν ναυτῶν τῆς Κροστάνδης. Ἡ φωνὴ τῆς Κροστάνδης ζητοῦσε μιά «Τρίτη Ἐπανάσταση τῶν ἀνθρώπων τοῦ μόχθου», ὄχι μιά ἀντεπανάσταση γιὰ τὴν παλινόρθωση τοῦ παρελθόντος. Συντρίβοντας τὴν ἐξέγερση, οἱ Μπολσεβίκοι κατόρθωσαν ὄχι μόνο νά ἐμποδίσουν μιά τρίτη ἐπανάσταση, ἀλλὰ καί ν' ἀνοίξουν τό δρόμο, γιὰ τό Σταλινικὸ καθεστῶς. Ἀργότερα, ἡ ἱστορία ἐμελλε νά πάρει τὴ δική της ἀγρία ἐκδίκηση: πολλοὶ ἀπ' τοὺς Μπολσεβίκοις, πού εἶχαν παίξει κάποιο ρόλο στὴν καταστολὴ τῆς Κροστάνδης, ἐμελλε νά πληρώσουν μέ τὴν ἴδια τους τὴ ζωὴ στίς αἱματηρὲς ἐκκαθαρίσεις τῆς δεκαετίας τοῦ '30.

Ἡ βασικὴ ἀξία τοῦ ἔργου τῆς Μέτ εἶναι ἡ ὀπτική τοῦ λαϊκοῦ κινήματος, πού μᾶς προσφέρει, ἓνα κίνημα ἀπ' τό ὁποῖο ἐξαρτιέται τό ἀποτέλεσμα ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν ἐκρήξεων. Ὁδηγοῦμαστε ἀπ' τὰ συνέδρια τοῦ Κόμματος καί

τῶν σοβιέτ, ἀπ' τοὺς «ἡγέτες» καί τίς πολεμικὲς φράξεις, μέσα στὴν ἴδια ἀκριβῶς τὴν ψυχὴ τῆς ἐπαναστατικῆς διαδικασίας. Ἀποκτοῦμε μιά αἴσθηση τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν πού κυκλοφοροῦν στοὺς δρόμους καί στοὺς στρατῶνες· μεταφερόμαστε στίς μοριακὲς διαδικασίες τοῦ κινήματος στὴ βάση· ἐρχόμαστε σέ ἐπαφὴ μέ τό θαυμαστὸ πνεῦμα τοῦ λαϊκοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ, τὸν ἐνθουσιασμό καί τὴν ἐνεργητικότητα, πού σημαδεύουν τὸν ἐπαναστατημένο λαό πού ἔχει κινήσει. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ναί, γι αὐτοὺς καί μόνο τό σύντομο ἔργο τῆς Μέτ ἀξίζει νά διαβαστεῖ προσεκτικά, γιατί ἐκεῖνο πού διακυβεύεται στὴν ἐκθεσὴ τῆς γιὰ τὴν Κροστάνδη δέν εἶναι μόνον ἡ Ρώσικη Ἐπανάσταση, ἀλλὰ κι ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἡ ἰδέα τῆς ἐπανάστασης καθαυτῆς.

Τό Μπολσεβίκικο κόμμα δέν «ἔκανε» τὴ Ρώσικη Ἐπανάσταση· *κυριάρχησε* πάνω στὴν ἐπανάσταση κι ἔτσι τὴ στραγγάλισε. Ἄν καί δέν ἔπαιξε κανένα ρόλο τό Φλεβάρη τοῦ 1917, ὅταν ἀνατράπηκε ὁ Τσαρισμός, τὸν Ὀκτώβρη, 8 μῆνες ἀργότερα, τό κόμμα κατέλαβε τὴν ἐξουσία γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὄχι γιὰ λογαριασμό τῶν σοβιέτ ἢ τῶν ἐργοστασιακῶν ἐπιτροπῶν. Δέ χωράει ἀμφιβολία πῶς οἱ συνειδητὲς ἐπαναστατικὲς ὀργανώσεις ἦταν ἀπαραίτητες στά 1917, ἢ, τουλάχιστον, ἐνεργητικὲς ὁμάδες ἐπαναστατῶν. Τό πραγματικὸ πρόβλημα, ὅμως, ἦταν τό ἂν αὐτὲς οἱ ἐπαναστατικὲς ὁμάδες μπορούσαν νά διαλυθοῦν μέσα στίς κοινωνικὲς φόρμες πού δημιούργησε ὁ ἐπαναστατημένος λαός (εἴτε ἦταν ἐργοστασιακὲς ἐπιτροπὲς ἢ σοβιέτ) ἢ ἂν μετατράπηκαν σέ μιά ξεχωριστὴ ἐξουσία πάνω σ' αὐτὲς τίς κοινωνικὲς φόρμες, χειραγωγώντας καί τελικὰ καταστρέφοντάς τες. Τό Μπολσεβίκικο κόμμα ἦταν ἀνίκανο, ἀπ' τὴν ἴδια του τὴ δομὴ, ν' ἀκολουθήσει τὴν πρώτη κατεύθυνση· ἡ ἱεραρχικὴ, συγκεντρωτικὴ δομὴ του, γιὰ νά μὴ μιλήσουμε γιὰ τὴ νοοτροπία τῶν ἡγετῶν του, εἶχε ἀπλῶς μετατρέψει τό κόμμα σ' ἓνα εἶδωλο τοῦ ἀστικοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, τὴν ἀνατροπὴ τοῦ ὁποῖου διεκδικούσε.

Στὴ διάρκεια τῶν ἀντιμαχιῶν πού ἐμελλε νά καθορίσουν

τή μοίρα τῶν ἐργοστασιακῶν ἐπιτροπῶν, ὁ ἀριστερός κομμουνιστής Όσσίνσκυ προειδοποίησε τό κόμμα του: «Ό Σοσιαλισμός κι ἡ σοσιαλιστική ὀργάνωση πρέπει νά οἰκοδομηθοῦν ἀπ' τό ἴδιο τό προλεταριάτο, διαφορετικά δέ θά οἰκοδομηθοῦν ποτέ· στή θέση τους θά οἰκοδομηθεῖ κάτι ἄλλο – ὁ κρατικός καπιταλισμός».

Αὐτή ἡ προειδοποίηση, πού ἔγινε στίς πρώτες μέρες τῆς ἐπανάστασης, ὑπῆρξε προφητική. Θά 'ταν ὀλίγε παραλόγο τό νά ὑποστηρίξουμε ὅτι μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν «ἐργατικό κράτος» ἕνας κρατικός μηχανισμός πού στερεῖ τοὺς ἐργάτες ἀπό ὁποιοδήποτε ἔλεγχο πάνω στήν κοινωνία. Στήν πραγματικότητα, ὡς τά 1917, ὅλες οἱ βασικές φράξιες τοῦ Ρώσικου Μαρξιστικοῦ κινήματος πίστευαν ὅτι ἡ Ρωσία ἀντιμετώπιζε μιά ἀστική ἐπανάσταση. Πέρα ἀπ' τίς ὀργανωτικές ἀντιλήψεις, οἱ διαφωνίες ἀνάμεσα στοὺς Μπολσεβίκους καί τοὺς Μενσεβίκους περιστρέφονταν πρωταρχικά γύρω ἀπ' τόν πολιτικό ρόλο τῶν ἐργατῶν, καί τῶν ἀγροτῶν στήν ἐπερχόμενη ἀναταραχή. Ζητώντας μιά «δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιάς», οἱ Μπολσεβίκοι ζητοῦσαν βασικά ἀπ' τοὺς καταπιεζόμενους ἕνα πολιτικά κυρίαρχο ρόλο. Οἱ Μενσεβίκοι, μέ τή σειρά τους, υἱοθέτησαν βασικά τήν ἀποψη ὅτι ἡ Ρωσία χρειαζόταν μιά δημοκρατική, κοινοβουλευτική δημοκρατία, τήν ὁποία θά κυβερνοῦσαν τά ἀστικά κόμματα. Καμιά ἀπ' τίς δύο σοσιαλδημοκρατικές φράξιες δέν ἦταν τόσο ἀφελῆς ὥστε νά πιστεύει πῶς ἡ καθυστερημένη, ἀγροτική Ρωσία ἦταν προετοιμασμένη γιά μιά «προλεταριακή δικτατορία» κι' ἀκόμα λιγότερο γιά τό σοσιαλισμό.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπανάστασης τοῦ Φλεβάρη, ὅμως, ἔκανε τό Λένιν νά ἀλλάξει στάση, ἀναφορικά μέ τή θέση του ὑπέρ μιᾶς «προλεταριακῆς δικτατορίας», μιά τοποθέτηση πού ἐκφράζεται στό περίφημο σύνθημα: «Όλη ἡ ἐξουσία στά σοβιέτ!». Όσο σημαντική κι ἂν ὑπῆρξε αὐτή ἡ στροφή, δέν ἦταν ἐδραιωμένη σέ καμιά πεποίθηση τοῦ Λένιν, πῶς ἡ Ρωσία ἦταν ξαφνικά ἔτοιμη γιά ἕνα «ἐργατικό κράτος». Ἀκρι-

θῶς τό ἀντίθετο: ὁ Λένιν ἔβλεπε μιά «προλεταριακή ἐπανάσταση» στή Ρωσία, πρωταρχικά, σάν ἕνα ἐρέθισμα γιά τό ξέσπασμα σοσιαλιστικῶν ἐπαναστάσεων στίς βιομηχανοποιημένες, συντριμμένες ἀπ' τόν πόλεμο, χῶρες τῆς Δύσης κι ἰδιαίτερα στή Γερμανία. Γιά τό Λένιν, ὁ πόλεμος εἶχε ἀνοίξει τήν προοπτική τοῦ ξεσπάσματος ἐπαναστάσεων στό ἐξωτερικό – ἐπαναστάσεις πού θά μπορούσε νά τοὺς δώσει τό ἔναυσμα μιά «προλεταριακή ἐπανάσταση» στή Ρωσία! Σέ καμιά περίπτωση δέν αὐταπατόταν πῶς ἕνα «ἐργατικό κράτος» ἢ ὁ «σοσιαλισμός», μπορούσαν νά οἰκοδομηθοῦν μέσα στά ὅρια μιᾶς χώρας ὅπου τήν πρωτοκαθεδρία κατεῖχε ἡ γεωργία.

Ἡ ἤττα τῆς ἐξέγερσης τοῦ Σπάρτακου στό Βερολίνο, τό Γενάρη τοῦ 1919, ἄφησε τή Ρώσικη Ἐπανάσταση ὀλίγε ἀπομονωμένη. Ξέχωρα ἀπό τήν πομπώδη φρασεολογία τοῦ νέου Σοβιετικοῦ καθεστώτος, παρά τίς κόκκινες σημαίες του καί τή φανερότητα τῶν παραδοσιακῶν ἀρχουσῶν τάξεων, στό ἐσωτερικό καί στό ἐξωτερικό, ἀπέναντί του, παραμένει ἀληθινό τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπανάσταση ὀπισθοδρομοῦσε σ' ἕνα ἀστικό ἐπίπεδο, σ' ἕνα αὐξανόμενο βαθμό, γιατί ἦταν ἀδιανόητο νά μπορούσε νά προχωρήσει πέρα ἀπ' τίς καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις, μιά ἀπομονωμένη, οἰκονομικά ὑποανάπτυκτη χώρα, πού πολιορκούνταν ἀπό κάθε μεριά ἀπό πολιτικούς ἐχθρούς.

Ἄλλά ποιά μορφή καπιταλιστικῶν κοινωνικῶν σχέσεων δημιούργησε ἡ Ὀκτωβριανή Ἐπανάσταση; Αὐτό ἔμελλε νά παραμείνει ἕνα μπερδεμένο πρόβλημα. Ἡ ἐπανάσταση εἶχε ἐξαλείψει τήν παραδοσιακή Ρώσικη ἀστική τάξη καί πολλοὺς ἀπ' τοὺς πολιτικούς της θεσμούς. Εἶχε ἐθνικοποιήσει τή γῆ κι ὀλόκληρη τή βιομηχανία, μιά πράξη πού δέν εἶχε κανένα προηγούμενο στή σύγχρονη Εὐρωπαϊκή Ἱστορία. Ἀργότερα, τό σοβιετικό καθεστῶς ἔμελλε νά εἰσαγάγει τήν «σχεδιασμένη παραγωγή». Όλες αὐτές οἱ ἀλλαγές στίς πρώτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνα θεωροῦνταν σάν ἀσυμβίβαστες μέ τόν καπιταλισμό, παρόλο πού ὁ Ἐνγκελς, στό Ἄντιντύ-

ρινγκ, είχε παίξει μηχανικά με τη θεωρητική πιθανότητα ότι θα μπορούσαν να συμβούν μέσα σ' ένα αστικό πλαίσιο.

Τά προβλήματα που γέννησε η Όκτωβριανή Έπανάσταση περιπλέχθηκαν παραπέρα απ' την όρολογία των ίδιων των Μπολσεβίκων. Ο Λένιν είχε περιγράψει ποικιλόμορφα τό Σοβιετικό κράτος σαν «κρατικοκαπιταλιστικό», «έργατικό κράτος» κι «άγροτικό κράτος με γραφειοκρατικές διαστρεβλώσεις», ακολουθούμενος απ' την ήλιθια περιγραφή του Τρότσκι για τη Σταλινική δικτατορία σαν ένα «έκφυλισμένο έργατικό κράτος». Ο Λένιν επίσης περιέπλεξε τό πρόβλημα περιγράφοντας ωμά τό σοσιαλισμό σαν «τίποτα παραπάνω από ένα κρατικοκαπιταλιστικό μονοπώλιο που δημιουργήθηκε για να ωφελησει ολόκληρο τό λαό». Έτσι, στά πρώτα χρόνια του Σοβιετικού καθεστώτος, ήταν δύσκολο, όχι μόνο να γίνουν παραλληλισμοί του κρατικού καπιταλισμού με αντίστοιχά του σ' οποιαδήποτε άλλη καπιταλιστική χώρα, αλλά και να γίνει διάκριση ανάμεσα σ' αυτόν και στο «σοσιαλισμό».

Σήμερα, μετά από μισό αιώνα καπιταλιστικής ανάπτυξης, έχουμε ένα μεγαλύτερο πλεονέκτημα. Μπορούμε να δούμε ότι, εκτός από τούς λίγους μήνες που έλεγχαν τη βιομηχανία οι έργοστασιακές επιτροπές, η Ρώσικη Έπανάσταση σε καμιά περίπτωση δεν ξεπέρασε ένα αστικό κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο. Η έμπορευματική παραγωγή κι η οικονομική έκμετάλλευση ήταν μοιραίο να επικρατήσουν μετά την Όκτωβριανή Έπανάσταση, στον ίδιο βαθμό που επικρατούσαν και πριν. Οι εργάτες κι οι αγρότες έμελλε να μὴν έχουν κανένα έλεγχο πάνω στη Σοβιετική κοινωνία, όπως ακριβώς δεν είχαν κανένα πάνω στην Τσαρική κοινωνία. Ξέρουμε επίσης ότι η έθνικοποίηση της βιομηχανίας κι η σχεδιασμένη παραγωγή συμβιβάζονται τέλεια με τις αστικές κοινωνικές σχέσεις. Η ιστορική τάση του βιομηχανικού καπιταλισμού βρισκόταν πάντα προς την κατεύθυνση της συγκεντροποίησης του κεφαλαίου, της ανάπτυξης του μονοπώλιου, της συγχώνευσης της βιομηχανίας με τό κράτος,

του οικονομικού σχεδιασμού και τέλος της αύξανόμενης έξουσίας ενός γραφειοκρατικού μηχανισμού πάνω στην οικονομική και πολιτική ζωή.

Είναι ειρωνικό τό ότι, αν ο Τρότσκι είχε άπλως ακολουθήσει την ίδια του την αντίληψη, για τη «συνδυασμένη ανάπτυξη», ως τις λογικές της συνέπειες, πιθανόν να είχε καταλάβει πώς αναπτύχθηκε αυτή η τάση στη Ρωσία. Είδε (πολύ σωστά) ότι η Τσαρική Ρωσία, ένας νεοφερμένος στην Εύρωπαϊκή αστική ανάπτυξη, απέκτησε αναγκαστικά τις πιό αναπτυγμένες βιομηχανικές και ταξικές φόρμες αντί ν' ανακεφαλιώσει απ' την αρχή ολόκληρη την αστική ανάπτυξη. Παραγνώρισε να εξετάσει ότι η Ρωσία, συντριμμένη από μιά τρομερή έσωτερική αναταραχή, που απογύμνωσε τις παραδοσιακές αστικές και τσιφλικάδικες τάξεις, πιθανόν να ακολουθούσε έτσι μιά παράλληλη κατεύθυνση μ' εκείνη που ακολουθούσε η καπιταλιστική ανάπτυξη στον υπόλοιπο κόσμο – πράγμα που ήταν βέβαιο, μετά απ' την αποστέρηση των εργατών και των αγροτών απ' τόν έλεγχο τους πάνω στα εργοστάσια και τη γη απ' τη νέα γραφειοκρατία. Ύπνωτισμένος απ' την ανόητη φόρμουλα «η έθνικοποιημένη ιδιοκτησία είναι αντίθετη με τόν καπιταλισμό», ο Τρότσκι δεν κατόρθωσε ν' αναγνωρίσει ότι ο ίδιος ο μονοπωλιακός καπιταλισμός τείνει να συγχωνευτεί με τό κράτος με βάση τη δική του έσώτερη διαλεκτική, που συνεπάγεται τη συγκέντρωση του κεφαλαίου σε ολοένα και λιγότερες επιχειρήσεις. Ο παραλληλισμός που έκανε ο Λένιν ανάμεσα στο «σοσιαλισμό» και τόν κρατικό καπιταλισμό έγινε έτσι μιά φοβερή πραγματικότητα κάτω απ' τόν Στάλιν: Μιά μορφή κρατικού καπιταλισμού που δεν «ώφελει ολόκληρο τό λαό».

Βασικά, η πηγή της σύγχυσης που άφορα τη «φύση» του κοινωνικού συστήματος στη Ρωσία – τό περίφημο «Ρώσικο ζήτημα» – βρίσκεται στην άτέλεια της Μαρξιστικής οικονομικής ανάλυσης. Γράφοντας στα μέσα του 19ου αιώνα, ο Μάρξ ήταν έξοικειωμένος μόνο με 2 φάσεις της καπιταλιστικής ανάπτυξης: τό μερκαντιλισμό και τό «φιλελεύθερο» βιομη-

χανικό καπιταλισμό. Παρόλο που τό Κεφάλαιο σκιαγραφεί θαυμάσια τήν εμφάνιση του βιομηχανικού καπιταλισμού μέσα από τόν μερκαντισμό (Σ.τ.Μ. έμποροκρατία) ή εξέταση σταματάει εκεί άκριβώς όπου πρέπει ν' αρχίσει από μās, έναν αιώνα άργότερα. Μπορούμε νά δούμε ότι ή συγκέντρωση του κεφαλαίου προχωρεί σέ μία νέα φάση: τήν *ανάκύκλωση* του κεφαλαίου. 'Η «έλεύθερη αγορά» μετατρέπεται σέ μονοπωλιακή και τελικά σέ μία αγορά που χειραγωγείται άπ' τό κράτος. 'Η «ανάρχια τής παραγωγής» (για νά χρησιμοποιήσουμε τή φράση του Ένγκελς) παραχωρεί τή θέση της στη διευθυνόμενη, «σχεδιασμένη» οικονομία, ένα σύστημα προγραμματισμού που έχει δημιουργηθεί όχι μόνο για ν' άποτρέπει τίς οικονομικές κρίσεις, αλλά και νά προωθεί τήν συσσώρευση του κεφαλαίου. 'Ο καπιταλισμός ακολουθεί τή διαλεκτική του μ' ένα σχεδόν κλασσικό Χεγκελιανό τρόπο: άπ' τήν έλεγχόμενη άπ' τό κράτος οικονομία, που εισήγαγε ό μερκαντισμός, στην «έλεύθερη οικονομία», που έδραιωσε ό βιομηχανικός καπιταλισμός και ξανά πίσω σέ νεομερκαντιστικές μορφές, σ' ένα νέο όμως επίπεδο που γέννησε ή τεχνολογική και βιομηχανική ανάπτυξη. Δέν θά μπορούσαμε νά περιμένουμε άπ' τό Μάρξ ν' ακολουθήσει αυτή τή διαλεκτική ως τίς λογικές της συνέπειες πριν από ένα αιώνα: για μās τό νά άγνοήσουμε αυτό, έναν αιώνα άργότερα, θά 'ναι μία θεωρητική μυωπία του χειρότερου είδους.

'Η ανάπτυξη προς τόν κρατικό καπιταλισμό εμφανίζεται σά μία *τάση* στη Δύση κι εξαιτίας πρωταρχικά τών πρώιμων οικονομικών και πολιτικών μορφών, συνεχίζει νά εξασκεϊ μία ισχυρή επίδραση πάνω στους κοινωνικούς θεσμούς. Παρόλο που φθείρονται μέ γρήγορο ρυθμό, οι αντίληψεις τής «έλεύθερης αγοράς» και του «κυρίαρχου άτομου» εξακολουθούν νά διαποτίζουν τίς οικονομικές σχέσεις στην Εύρώπη και τήν Άμερική. Στη Ρωσία και σέ πολλές περιοχές του «Τρίτου Κόσμου», όμως, ό κρατικός καπιταλισμός παίρνει μία ολοκληρωμένη μορφή, γιατί οι επαναστάσεις μαγεύ-

ονται άπ' τό παρελθόν, οδηγώντας στην καταστροφή τών παλιών άρχουσών τάξεων και θεσμών. 'Ο «σοσιαλισμός» μέ τήν παραδεγμένη Μαρξιστή του μορφή, τείνει νά γίνει ιδεολογία μέ τήν πιό στενή έννοια του όρου επειδή άκριβώς, όπως παρατήρησε ό Λένιν, ένα πολύ μεγάλο μέρος άπ' τό Μαρξιστικό σοσιαλισμό μπορεί νά ταυτιστεί μέ τόν κρατικό καπιταλισμό. 'Η άποδοχή του κράτους άπ' τό Μάρξ – ή «προλεταριακή δικτατορία», τό «σοσιαλιστικό κράτος» – γίνεται τό μέσο μέ τό όποιο τό μεγάλο σοσιαλιστικό όραμα μεταμορφώνεται σ' ένα όλότελα αντιδραστικό θέαμα: τίς κόκκινες σημαίες που σκεπάζουν τό φέρετρο τής λαϊκής επανάστασης.

Τί θά συνέβαινε άν είχε πετύχει ή Κροστάνδη; όποσδήποτε θά είχαμε άπαλλαγεί από μία Σταλινική ανάπτυξη, μία ανάπτυξη που μετάτρεψε όλόκληρο τό παγκόσμιο Κομμουνιστικό κίνημα σ' ένα όργανο διεθνούς άντεπανάστασης. Τελικά, δέν ήταν μόνο ή Ρωσία που υπέφερε τρομακτικά, αλλά κι ή ανθρωπότητα σά σύνολο. 'Η κληρονομία που μās άφησε ό Μπολσεβικισμός, μέ τή μορφή του Σταλινισμού, του Τροτσισμού και του Μαιοϊσμού, έχει ανακόψει τήν επαναστατική σκέψη και πράξη στον ίδιο βαθμό που τό έχουν κάνει οι προδοσίες τών ρεφορμιστικών πτερύγων του σοσιαλιστικού κινήματος.

Μία νίκη τών ναυτών τής Κροστάνδης θά μπορούσε επίσης νά έχει άνοιξει μία νέα προοπτική για τή Ρωσία – μά μεικτή κοινωνική ανάπτυξη, που θά συνδύαζε τόν εργατικό έλεγχο στα εργοστάσια μέ μία άνοικτή αγορά στα γεωργικά άγαθά, βασισμένη σέ μία μικρής κλίμακας γεωργική οικονομία και σέ έθελοντικές άγροτικές κομμούνες. 'Οποσδήποτε, μία τέτοια κοινωνία στην υπανάπτυκτη άγροτική Ρωσία δέ θά μπορούσε νά σταθεροποιηθεί δίχως έξωτερική βοήθεια: αλλά μία τέτοια βοήθεια θά ήταν δυνατή μόνον άν τό επαναστατικό κίνημα, στην Εύρώπη και τήν Άσία, αναπτυσσόταν έλεύθερα δίχως έπεμβάσεις από μέρος τής Τρίτης Διεθνούς. 'Ο Σταλινισμός άπόκλεισε εκ τών προτέρων αυτή



τήν πιθανότητα. Στά τέλη τής δεκαετίας του '20, όλα ούσιαστικά τά τμήματα τής Κομμουνιστικής Διεθνούς είχαν γίνει όργανα τής Σταλινικής πολιτικής, πού άποτελοϋσαν άντικείμενο άγοροπωλησίας σέ άντάλλαγμα στρατιωτικών συμμαχιών μέ τίς καπιταλιστικές δυνάμεις.

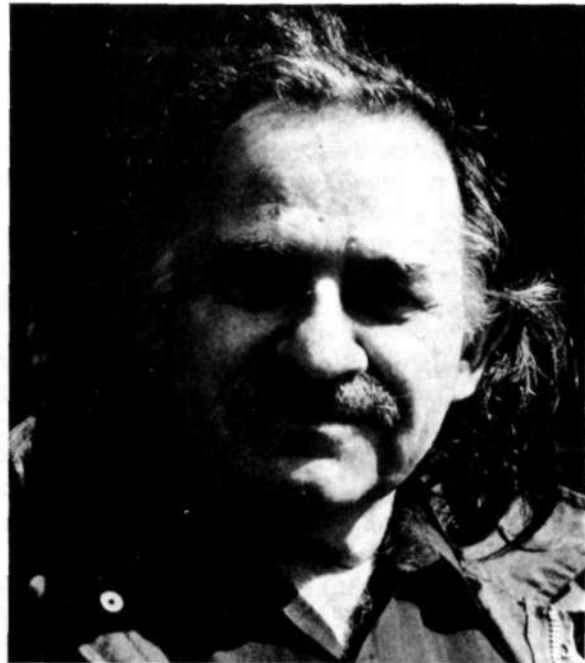
Ή καταστολή τής Κροστάνδης τό Μάρτη του 1921, ύπήρξε μιά πράξη άπροκάλυπτης άντεπανάστασης, ό στραγγαλισμός του λαϊκού κινήματος σέ μιά εποχή όπου ό Λένιν, ό Τρότσκι κι άλλοι επιφανείς Μπολσεβίκοι βρίσκονταν επικεφαλής τής διακυβέρνησης του Σοβιετικού καθεστώτος. Τό νά μιλήσουμε, όπως κάνει ό Τρότσκι, γιά τή «συνέχεια» τής Ρώσικης Ήπανάστασης στή δεκαετία του '30, τό νά περιγράψουμε τή γραφειοκρατία σά φύλακα των νικων του Όκτώβρη, τό ν' άποκαλέσουμε τό Σταλινισμό άπλως σά μιά «Θερμιδωριανή» αντίδραση – όλα αυτά είναι καθαρές θλακείες. Δέν ύπάρχει ούτε συνέχεια ούτε Θερμιδωρ: ύπήρξε άπλως τό κάλυμα ενός όράματος πού είχε στραγγαλιστεί στά 1921 κι άκόμα νωρίτερα. Ή άνοδος του Στάλιν στήν έξουσία τόνισε άπλως μιά άντεπανάσταση πού είχε άρχισει νωρίτερα. Πολύ πριν άπ' τά 1927, όταν έκδιώχθηκε ή Τροτσικιστική αντιπολίτευση, όλες οι κοινωνικές κατακτήσεις είχαν χαθεί, στό μέτρο πού άφοροϋσαν τό Ρώσικο λαό. Άπ' αυτό προερχόταν ή άδιαφορία των εργατων και των αγροτων για τά άντισταλινικά αντιπολιτευτικά ρεύματα πού ύπήρχαν μέσα στους κόλπους του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Όλες οι προϋποθέσεις για τό Σταλινισμό είχαν δημιουργηθεί μέ τήν ήττα των ναυτων τής Κροστάνδης και των άπεργων τής Πετρούπολης. Μπορεί νά προτιμήσουμε νά θρηνήσουμε αυτά τά λαϊκά κινήματα, νά τιμήσουμε τόν ήρωισμό των θυμάτων, νά χαράξουμε τίς προσπάθειές τους στά χρονικά τής επανάστασης. Άλλά πάνω άπ' όλα ή έξέγερση τής Κροστάνδης και τό άπεργιακό κίνημα στήν Πετρούπολη πρέπει νά γίνουν κατανοητά – όπως θά καταλαβαίναμε τά διδάγματα όλων των μεγάλων επαναστάσεων – αν θέλουμε

νά συλλάβουμε τό περιεχόμενο τής ίδιας τής επαναστατικής διαδικασίας.

## Σημειώσεις

1. Στήν Ήσπανία (1936), στή Ρώσικη Ήπανάσταση, στήν Παρισινή Κομμούνα, στήν έξέγερση των εργατων του Παρισιού, τόν Ίούνη του 1848 κι όχι λιγότερο στίς σημερινές επαναστατικές άναταραχές, τά πιο δυναμικά στοιχεία ήταν άκριβως τά μέλη αυτών των «μεταβατικών τάξεων». Στό παρελθόν, ήταν βασικά τεχνίτες, εργάτες αγροτικής καταγωγής και ντεκλασσε, αντίθετα μέ τίς άπόψεις του Μάρξ. Σήμερα, άποτελούνται άπό φοιτητές, νεολαίους άπ' όλες σχεδόν τίς τάξεις, διανοούμενους, ντεκλασσε και στον «Τρίτο Κόσμο» άπό άκτήμονες εργάτες κι αγρότες.
2. Βλέπε τό «Άκου Μαρξιστή», μπροσούρα του περιοδικού «Άναρχος».



*Ο Μάρσαλ Μπούκτσιν είναι ο ιδρυτής του Ίνστιτούτου Κοινωνικής Οικολογίας στο Κολλέγιο Γκοντάρ και καθηγητής της Κοινωνικής Θεωρίας στο Κολλέγιο Ραμάπο. Είναι πολύ γνωστός πολιτικός ακτιβιστής και συγγραφέας σπουδαίων έργων όπως Ο Αναρχισμός μετά την Έποχή της Σπάνης και τα Όρια της Πόλης. Επίσης υπήρξε εκδότης του περιοδικού Αναρχος. Τελευταίο του έργο είναι Οι Ισπανοί Αναρχικοί.*